

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLOMOUCI

FILOZOFICKÁ FAKULTA

KATEDRA BOHEMISTIKY

Umělecký obraz 19. století v historické próze vydané po roce 2010

Artistic Image of the 19th Century in Historical Prose Published after 2010

Magisterská diplomová práce

Bc. Barbora Šilcová

Česká filologie maior – Historické vědy minor

Vedoucí práce: doc. Mgr. Erik Gilk, Ph.D.

Olomouc 2022

Prohlašuji, že jsem magisterskou diplomovou práci na téma *Umělecký obraz 19. století v historické próze vydané po roce 2010* vypracovala sama a uvedla jsem v ní všechny použité zdroje a literaturu.

V Olomouci dne 27. 4. 2022

Barbora Šilcová

Děkuji svému vedoucímu magisterské diplomové práce, panu doc. Mgr. Eriku Gilkovi, Ph.D., za veškerý čas, který mi věnoval. Vážím si všech rad a doporučení, jež jsem po dobu naší spolupráce dostala.

Obsah

1	ÚVOD.....	6
2	HISTORICKÝ ROMÁN A JEHO POSTAVENÍ V ČESKÉ LITERATUŘE	8
2.1	CO JE „HISTORICKÝ ROMÁN“?.....	9
2.1.1	Český historický román a jeho teoretické vymezení	10
2.1.2	Encyklopedický pohled jako souhlas s <i>Dokoupilem</i>	14
2.1.3	Historický žánr v průběhu let.....	16
2.1.4	Vlivy postmoderny.....	16
2.1.5	Reflexe ve slovenské literární teorii.....	18
3	HISTORICKÁ TEMATIKA V SOUČASNÉ PRÓZE.....	20
3.1	TEMATIZACE 19. STOLETÍ	21
4	VYBRANÉ TITULY A JEJICH AUTOŘI	24
5	POUŽITÍ ODBORNÉ LITERATURY A HISTORICKÝCH PRAMENŮ	27
6	TEMATICKÉ VYMEZENÍ.....	34
6.1	INSPIRACE SKUTEČNÝMI OSOBNOSTMI A UDÁLOSTMI.....	34
6.1.1	<i>Božena Němcová jako neustálá inspirace</i>	34
6.1.2	<i>Více i méně známí vlastenci jako obraz 19. století</i>	38
6.1.3	<i>Skutečná tragédie na začátku fikce</i>	40
6.1.4	<i>Na okraji společnosti</i>	41
6.2	TEMATIZACE CESTY	41
6.3	ZLOČIN.....	42
6.4	NÁRODY.....	43
6.5	PRUSKO-RAKOUSKÁ VÁLKA.....	44
6.6	DEZILUZE Z NOVÉ DOBY	45
7	PROSTOR.....	47
7.1	STARÁ PRAHA.....	48
7.2	OBROZENÍ V OLOMOUCI	52
7.3	ČESKO-POLSKÁ KARVINÁ	53
8	JAZYKOVÉ PROSTŘEDKY	55
8.1	ARCHAICKÁ STYLIZACE VYPRAVĚČE I PROMLUV POSTAV.....	56
8.2	SNAHA O AUTENTIZACI PROSTŘEDNICTVÍM DIALEKTU	58
8.3	SPISOVNÁ ČEŠTINA DOPLNĚNÁ O HISTORICKOU	60

9	ZÁVĚR	63
10	ANOTACE	67
11	RESUMÉ	69
12	SEZNAM LITERATURY	70
12.1	PRIMÁRNÍ LITERATURA	70
12.2	SEKUNDÁRNÍ LITERATURA.....	70
12.2.1	<i>Tištěné zdroje</i>	70
12.2.2	<i>Internetové zdroje</i>	74

1 Úvod

Ve své magisterské diplomové práci jsem se rozhodla věnovat tématu, které nebylo dosud obdobně zpracováno, totiž uměleckému obrazu 19. století v české próze posledního desetiletí. Mým cílem bude reflektovat způsoby reprezentace tohoto období a umělecké prostředky, které k tomu autoři volili.

Snaha vysvětlit, jak je současně pojímáno 19. století v próze, pramení z několika výchozích otázek. Zajímá mě, jak se proměňuje tradiční historický žánr, který v tomto období vzniknul. Budu popisovat, jaká témata autoři volili a jak je v nich časoprostor 19. století zachycen. Odráží se v něm historizující tendence směřující k historickému románu 19. století, anebo chtějí autoři rezignovat na tradice a pojmout období zcela odlišně? Snaží se autoři stylizovat do historické podoby jazykové prostředky vypravěče či postav? Jsou v dílech zpracovány některé mýty a stereotypy, které tato doba přinesla?

V práci se budu věnovat analýze a interpretaci několika děl současné literatury. Jelikož dosud nejsou stanoveny časové mezníky, pomocí nichž bychom strukturovali dějiny nejnovější české literatury, připadalo mi logické podívat se na tendence děl, která vyšla v podobném časovém období, a zvolila jsem k tomu desátá léta 21. století. Díla, jež si zasloužila pozornost této práce, jsou prozaická, nejde však o tradiční historické romány, naopak tíhnou k současným tendencím prolínání žánrových krajin.

Časoprostor 19. století na našem území si pro svůj prozaický text vybralo hned několik autorů. Některá jejich díla na sebe upozornila natolik, že získala prestižní literární ocenění. Pro účely této práce byla vybrána díla, jež zachycují dlouhé 19. století, jímž myslíme období mezi lety 1789 až 1914.

Mezi historickou prózu, již budu zkoumat, řadím tituly: *Mlýn na mumie: převratné odhalení komisaře Durmana* (2013) Petra Stančíka, *Jiné životy Hynka Harra* (2014) Jakuba Dotlačila, *Otevírání oken: románový obraz národního obrození v moravském městě* (2015) Františka Všetického, *Augustin Zimmermann* (2016) Zuzany Kultánové, *Šikmý kostel: románová kronika ztraceného města* (2020) Karin Lednické, *Prodloužená sonáta života Boženy Němcové* (2020) Anny Strnadové. Krátce se pozastavím také nad dílem *Doktor chudých* (2020) Aleny Šubrtové, jež

sice převážně zachycuje 18. století, ale část děje se se zkoumaným obdobím prolíná. Díla jsem vybírala tak, aby byla zastoupena vysoká, střední i populární literatura. Jsou mezi nimi jednak držitelé literárních cen a jednak čtenářsky oblíbená díla směřující k nenáročné četbě. Do skupiny vybraných děl jsem zařadila odbornou veřejností ceněný román *Mlýn na mumie*. Jako pozoruhodné debuty byly hodnoceny prózy *Augustin Zimmermann* a *Jiné životy Hynka Harra*. Za střední proud lze považovat například *Otevírání oken*. Literárně méně hodnotnou literaturu bude zastupovat *Prodloužená sonáta života Boženy Němcové*.

Přestože by šlo nalézt další romány, které okrajově zmiňují 19. století (například *Praga Piccola* Miloše Urbana), případně některé další tituly méně hodnotné literatury (například *Sága rodu Reissoových* či *Americký klub českých dam* Hany Whitton), nebudou na tomto místě záměrně všechny analyzovány. Domnívám se však, že vzorek vybraných děl je dostatečně reprezentativní na to, aby jeho studium přineslo adekvátní závěry.

Ve svém pojetí historického románu navážu na odborné práce Blahoslava Dokoupila, Aleše Hamana, Lubomíra Doležela, Vladimíra Macury či Daniely Hodrové. Mám v úmyslu se zabývat historickým románem obecně i jeho proměnami. Částečně se chci pozastavit také nad vlivem postmoderny, který lze vnímat jak v historiografii, tak v literatuře. Budu si klást otázku, zdali se historiografické tendence projevíly také v historických románech. Kromě vlastních interpretací považuji za cenné zohlednit kritickou recepci vybraných děl, již budu svůj výklad doplňovat.

2 Historický román a jeho postavení v české literatuře

Historický román patří ke klasickým žánrům literatury, má své pevné místo v české literární produkci od 19. století. Postavení tohoto žánru bylo v 19. století velice důležité. Historický román měl podpořit čtenáře v národní uvědomělosti, měl připomenout udatné dějiny, hrdinské předky a dodat národu odvahu.¹ V dalších letech se historický román proměňoval, tyto proměny podle Blahoslava Dokoupila souvisely se společenskými a politickými změnami v jednotlivých obdobích.² Dokoupil potvrdil, že historický román byl v kontextu české literatury velice důležitým žánrem, dokonce důležitějším než tomu bylo v národní literatuře jiných oblastí.³

V této práci nás bude zajímat, jaká je aktuální situace ve vývoji historické prózy. Můžeme si tak klást otázku, zdali je postavení tohoto žánru v současné literatuře stejné, jako tomu bylo dříve, a zdali bylo toto postavení v literatuře kontinuální, nebo mělo své výkyvy.

Erik Gilk ve své práci *Historická próza – protifaktová historická fikce – historická fantasy. Situace českého historického románu po roce 1989* píše v návaznosti na Dokoupila spíše o „období přílivů a odlivů“ ve vývoji historické prózy, polistopadové období poté, ve shodě s Blahoslavem Dokoupilem a Alešem Hamanem, zhodnotil jako „odliv“.⁴ Gilk uvádí, že tento „odliv“ v polistopadové éře souvisí s významným postavením historické prózy v období normalizace. Zatímco tehdy historická próza mohla skrze minulé období zastřeně promlouvat o soudobých společenských problémech, po roce 1989 tato potřeba s ukončením cenzury skončila.⁵ Atraktivitou jiných žánrů (autenticitní literatura, historiografická odborná literatura, historická fantasy) tak došlo k úpadku zájmu o klasickou historickou prózu.⁶ V roce 2010, kdy vyšla tato studie, autor předpokládal možné

¹ DOKOUPIL, Blahoslav: *Český historický román 1945–1965*. Praha 1987, s. 6.

² Tamtéž.

³ Tamtéž.

⁴ GILK, Erik: *Historická próza – protifaktová historická fikce – historická fantasy. Situace českého historického románu po roce 1989*. *Bohemica Olomucensia Symposiana*, 2, 2010, č. 4, s. 62. ISSN 1803-876X

⁵ Tamtéž.

⁶ Tamtéž, s. 63.

směřování historické prózy v budoucnu. Domníval se, že cesta vede právě skrze alternativní pojetí historie.⁷

S odstupem dvanácti let lze konstatovat, že tato predikce byla náležitá. Srovnáme-li tezi s primární literaturou této práce, je patrné, že mezi analyzovanými díly se nachází také kontrafaktuální historická próza (např. *Prodloužená sonáta života Boženy Němcové*) či próza s prvky historické fantasy (např. *Jiné životy Hynka Harra*). Zcela nevymizel ani historický román, kterému můžeme pro odlišení udělit přízvisko „tradiční“. I takové zástupce budu ve své práci analyzovat.

Ladislav Nagy ve své monografii zmiňuje opětovný „zájem o historii v hlavním proudu beletrie“.⁸ Tento velký zájem vnímal také na konci dvacátého století. Na zvyšující se zájem o historickou tematiku upozornil také Petr Chalupský.⁹ Oba zmínění autoři se však žánrem historické prózy zabývají globálně, nezmiňují pouze českou literaturu.

2.1 Co je „historický román“?

Vymezení historického románu by se na první pohled mohlo zdát snadné. Jde o tradiční žánr, který má své pevné místo v české i světové literatuře. Nejspíše jej ovšem stále chápeme stejně „tradičně“ jako v 19. století, kdy vzniknul. Lze ho chápat stále stejně? Mnoho literárních badatelů se zamýšlelo nad tím, co je pro historickou fikci charakteristické, v českém prostoru patří k nejvýznamnějším osobnostem Blahoslav Dokoupil. Dokoupil přispěl české literární genologii zejména prací *Český historický román 1945–1965*. Přestože jsou již některé jeho teoretické myšlenky překonané, připomenu, jak na historické romány nahlížel, a jaké určil jeho základní rysy.

⁷ GILK, Erik: Historická próza – protifaktová historická fikce – historická fantasy. Situace českého historického románu po roce 1989. *Bohemica Olomucensia Symposiana*, 2, 2010, č. 4, s. 66. ISSN 1803-876X

⁸ NAGY, Ladislav: *Od romance k románu a zase zpět*. Praha: Argo, 2019, s. 9. ISBN 978-80-257-3159-8.

⁹ CHALUPSKÝ, Petr: *Historie, paměť a identita v současné světové a české próze*. Praha: Univerzita Karlova, Karolinum, 2019, s. 8. Filologické studie. ISBN 978-80-246-4474-5.

Pro účely práce považuji za podstatné shrnout také encyklopedický pohled na historický román, který zde zastupuje *Encyklopedie literárních žánrů*. Text daného hesla navazuje na Dokoupila a další odborníky a stručně shrnuje základní poznatky o historických románech.

Opomenuta nemůže být ani práce Lubomíra Doležela, *Fikce a historie v období postmoderny*, která navazuje nejen na pojetí *Metahistorie* Haydena Whitea. Doležel se vyrovnává s otázkami současné historiografie a historické literatury. Pro tuto práci je stěžejní zejména otázka nazírání na „skutečnost“ a konstruování příběhu.

Ladislav Nagy v roce 2019 publikoval monografii *Od romance k románu a zase zpět*, v níž rovněž navazuje na postmoderní koncepce. Pohled literární teorie doplním také pracemi slovenských badatelů Reného Bílika a Tomáše Horvátha.

2.1.1 Český historický román a jeho teoretické vymezení

Blahoslav Dokoupil patří k základním teoretikům historického románu u nás. Ve své publikaci *Český historický román 1945–1965* se zamýšlel nad tím, jakými kritérii jej lze definovat. Dokoupil pracovníčně zavedl termín „historický román v širokém smyslu slova“¹⁰, jelikož si byl vědom, že za historický román je považován každý román, který se odehrává ve vzdálenější minulosti.

Kromě přihlédnutí k tomu, kdy se příběh odehrává, tedy „hlediska časového odstupu“¹¹, k určení žánru Dokoupil navrhuje kategorie „aspekt tematický, aspekt vzájemného vztahu historických faktů a autorské fikce a aspekt kompoziční“¹² nad tyto aspekty autor staví ještě „aspekt historické konkrétnosti“¹³.

Nejprve se badatel zaměřil na hledisko časového odstupu, prostřednictvím něhož se na historický román pohlíží nejčastěji. Ve shodě s *Encyklopedií literárních žánrů* Dokoupil upozorňuje, že s ohledem k časovému odstupu je zásadní, aby

¹⁰ DOKOUPIL, Blahoslav: *Český historický román 1945–1965*, s. 15.

¹¹ Tamtéž, s. 14.

¹² Tamtéž, s. 15.

¹³ Tamtéž.

popisovanou dobu spisovatel sám neprožil, jen díky tomu si dokáže udržet potřebný odstup.¹⁴

Pro Dokoupila je důležité, aby byl časový odstup u historického románu vyžadován. Zmínil například stanovisko M. V. Kratochvíla, který nebyl v otázce časového odstupu tolik striktní. Stačilo by podle něj, aby se román odehrával v čase, který lze vnímat jako uzavřenou éru („celistvý vývojový úsek“).¹⁵ Kratochvílův přístup však pro Dokoupila není adekvátní.

Jako předěl mezi románem ze současnosti a historickým románem vnímal Dokoupil tzv. román retrospektivní.¹⁶ Pro přechod mezi retrospektivním a historickým románem určil hranici šedesáti let, kterou zvolil s ohledem na to, že v dané společnosti bude méně lidí, kteří by si tuto dobu pamatovali.¹⁷

V rámci tematického hlediska se autor nejdříve pozastavil nad dělením žánru románu podle Juliana Krzyżanowského. Ten uvažoval nad třemi druhy dle tematiky románu. Dokoupil je shrnul jako romány individua, společnosti a děje.¹⁸ Analogicky k tomu Dokoupil jmenoval historický román individua, historický román společnosti a historický román děje jako možné varianty.¹⁹ Ačkoli se k tomuto rozdělení stavěl kriticky a považoval jej za nedostačující, bylo pro něj jedním z východisek k určení vlastní typologie. Za podstatné považoval doplnění výše zmíněných kategorií o již zmíněné kritérium historické konkrétnosti a hledisko ideové.²⁰ Pomocí nich totiž rozlišil tematicky díla na ta, která popisují konkrétní historickou dobu a ta, jimž slouží historická doba pouze jako kulisy.²¹ Kritérium historické konkrétnosti Dokoupil srovnal s kritériem historické věrohodnosti u György Lukácase. Přihlédnutí k historické věrnosti vyčlení podle Dokoupila z žánru řadu děl, která by k němu mohla náležet.²²

¹⁴ DOKOUPIL, Blahoslav: *Český historický román 1945–1965*, s. 16.

¹⁵ Tamtéž, s. 17.

¹⁶ Tamtéž, s. 18.

¹⁷ Tamtéž.

¹⁸ Tamtéž, s. 19.

¹⁹ Tamtéž, s. 20.

²⁰ Tamtéž.

²¹ Tamtéž.

²² Tamtéž, s. 20–21.

Na tomto místě však lze namítnout, zdali bychom historickou konkrétnost/věrohodnost měli vnímat jako určující, jelikož se jedná o fikci. Existenci historického faktu a „pravdy“ lze diskutovat u odborné historické literatury, v níž se projevuje interpretace autora a jeho použité jazykové prostředky. O to více můžeme věrohodnost problematizovat u samotných historických pramenů.

Dokoupil navrhl rozlišovat historické romány na historické v užším slova smyslu a historizující.²³ V souvislosti s tím také považoval za důležité termíny historismus, historická tvůrčí metoda, aktualizace, modernizace a privatizace.²⁴ Zejména u popisu historismu se promítá, v jaké době byla tato monografie vydána. S tematickým hlediskem tak, jak ho vnímal Dokoupil, souvisí rovněž hledisko vzájemného poměru historických faktů a autorské fikce. Dokoupil spojil důvěryhodnost popisovaných událostí v díle se samotným autorem historického románu, a to do takové míry, že bral v potaz jeho ideje a společenské postavení.²⁵

Historickou konkrétnost nevnímal jako potřebu vyjmenovat správně všechna doložená jména a známá data.²⁶ Za důležité považoval nastínit charakter doby, postihnout tehdejší společnost.²⁷ Připomněl také důležitost historické atmosféry a koloritu.²⁸

Dokoupil představil pět typů historického románu, a sice dokumentární, čistě epický, projekční, přechodný, syntetický.²⁹ Dokumentární typ byl pro Dokoupila blízký literatuře faktu. Stěžejní roli zde hrála historická fakta, historické události a osoby. Stále však jde o fikci, a tak do ní autor mohl zasahovat, zatajit některé události či některé skutečnosti podpořit vlastní invencí.³⁰

²³ DOKOUPIL, Blahoslav: *Český historický román 1945–1965*, s. 22.

²⁴ Tamtéž.

²⁵ Tamtéž, s. 26.

²⁶ Tamtéž.

²⁷ Tamtéž, s. 27.

²⁸ Tamtéž, s. 36–37.

²⁹ Tamtéž, s. 29–33.

³⁰ Tamtéž, s. 29.

U čistě epického typu jde o opak, základem je fikce, kterou doprovází určité historické skutečnosti.³¹ Podle Dokoupila tento typ zobrazuje stereotypy a lze jej považovat za historizující.³²

Projekční typ se s čistě epickým typem shoduje v tom, že pro oba je zásadní fikční stránka příběhu. Nadto autor zmínil, že v takovém historickém románu spisovatel „projektuje“ svou současnost, prostřednictvím historického příběhu tematizuje problémy doby, v níž žije.³³ I tato díla autor hodnotil jako většinou historizující, jelikož projekce autorovy současnosti není historicky věrná.³⁴ Dokoupil však také přiznal, že projekce se uplatňuje napříč typy, existenci samostatného projekčního typu obhajoval tím, že autor tyto postupy volí vědomě.³⁵ Typ přechodný je vysvětlen jako prolnutí „rysů“ typu dokumentárního, čistě epického a projekčního.³⁶

Jako „vyšší stupeň typu přechodného“ vnímal typ syntetický, v němž se shodně mísí dříve zmíněné typy.³⁷ V tomto typu může autor dle Dokoupila nejlépe dojít k historické konkrétnosti.³⁸

Posledním vymežujícím hlediskem pro badatele bylo hledisko kompoziční. Zde určil čtyři typy historických románů, kterými jsou polycentrický román – kronika, monocentrický román – kronika, polycentrický román zhuštěné epické výstavby, monocentrický román zhuštěné epické výstavby.³⁹ Při určení těchto typů uvažoval o tematice díla a o jeho postavách.⁴⁰

³¹ DOKOUPIL, Blahoslav: *Český historický román 1945–1965*, s. 29–30.

³² Tamtéž, s. 30.

³³ Tamtéž.

³⁴ Tamtéž, s. 31.

³⁵ Tamtéž.

³⁶ Tamtéž, s. 33.

³⁷ Tamtéž.

³⁸ Tamtéž.

³⁹ Tamtéž, s. s 37–38.

⁴⁰ Tamtéž, s. 37.

2.1.2 Encyklopedický pohled jako souhlas s Dokoupilem

Autorky encyklopedického hesla *historický román*, Dagmar Mocná a Jaroslava Janáčková, v *Encyklopedii literárních žánrů* začínají svou definici historického románu následovně: „Románová fikce o minulosti, již autor sám neprožil.“⁴¹ Zaměřím-li se podrobně na části definice, vyvstane potřeba je problematizovat. Určení toho, co je a co není historická próza, není snadné.

Co je „románová“ fikce, co je fikce, existuje něco jako historická skutečnost? Relativizování těchto pojmů, zejména v postmoderním myšlení, znesnadňuje jednoznačné nahlížení na historickou prózu.

Polemizovat lze také část definice, která zahrnuje, jak vzdálené mají být události, které jsou v díle popisovány, od autorovy současnosti. Ve vlastním textu hesla Mocná a Janáčková pro upřesnění používají pojem „retrospektivní román“, jímž mají na mysli ten, který je zasazen do doby s menší časovou distancí od autorovy přítomnosti.⁴² Retrospektivní román je zde označen za „přechodný útvar mezi románem ze současnosti a historickým románem“.⁴³ Odlišuje se tím, že historie popisovaná v autorově díle je stále ještě v „individuální a společenské paměti“.⁴⁴ Za časový mezník, který odděluje historický a retrospektivní román, autorky považují „zhruba“ šedesát let.⁴⁵ Motivace k určení právě šedesáti let však v textu není blíže vysvětlena, můžeme se tedy domnívat, že byla převzata od Blahoslava Dokoupila.

Autorky hesla dodávají, že datace historických událostí, která má být vzdálená od současnosti, se v naší literární vědě striktně zaměřuje na současnost autorovu, nikoli čtenářovu (navzdory teorii Lukáče).⁴⁶ Odmítnutí jeho myšlenek je v tomto ohledu logické, všechna díla, která by nebyla aktuálně vydána, by byla po čase vnímána jako historická, čímž by se nám zcela zamlžila distinkce historického románu.

⁴¹ MOCNÁ, Dagmar – JANÁČKOVÁ, Jaroslava: *Historický román*.

In: MOCNÁ, Dagmar – PETERKA, Josef: *Encyklopedie literárních žánrů*. Praha: Paseka, 2004, s. 239. ISBN 80-7185-669-X.

⁴² Tamtéž, s. 240.

⁴³ Tamtéž.

⁴⁴ Tamtéž.

⁴⁵ Tamtéž.

⁴⁶ Tamtéž, s. 239.

Historický román zobrazuje to, jakým způsobem se v minulosti žilo. Okolnosti, které popisuje, jsou doložitelné literaturou či prameny. To jej odlišuje od sci-fi či fantasy literatury.⁴⁷

Mezi další klíčové pojmy, jež jsou v definici historického románu zmíněny, patří teze, že jsou historické romány psány jazykem autorovy přítomnosti. Zároveň se zde však vyskytují „signály historičnosti“, když jsou v díle využity archaismy.⁴⁸ Použité jazykové prostředky budou v práci dále rozebrány.

Mocná a Janáčková rovněž popisují typy historických románů. Mezi ně řadí typ mimetický, ve kterém si chce autor vybavit minulost, je obeznámen s historickými fakty a jeho záměrem je předat je prostřednictvím beletrie. Dalším typem je historický román projekční, který vnímají jako opačný mimetickému.⁴⁹ Historická doba zde představuje pouze „kulisy“, v nichž se autor vypořádává s problémy své současnosti. S tímto typem historického románu se setkáme často u postmoderny.⁵⁰ Typ atraktivizační („kostýmní“) je podle Mocné a Janáčkové vytvářen jako „ozvlášťující rámec“, v němž se odehrává klasický dobrodružný příběh.⁵¹

Historické romány jsou pro čtenáře atraktivní, jedná se o žánr, který je zastoupen v populární i umělecké literatuře.⁵² Pro současnou českou literaturu jsou charakteristické žánry „virtuální reality (sci-fi, fantasy aj.)“ a „virtuální historie“.⁵³ Tradiční pojetí historického románu v literární vědě, které podtrhují výše shrnuté argumenty pro jeho klasifikaci, se začíná pomalu rozpadat.

Pojetí historického románu se tak od doby svého vzniku (první třetiny 19. století)⁵⁴ značně proměnilo. Výrazně se proměnila také motivace autorů k volbě tohoto žánru, která byla v každém období jeho vývoje poněkud odlišná.

⁴⁷ MOCNÁ, Dagmar – JANÁČKOVÁ, Jaroslava: Historický román, s. 239.

⁴⁸ Tamtéž, s. 240.

⁴⁹ Tamtéž.

⁵⁰ Tamtéž, s. 243.

⁵¹ Tamtéž, s. 240.

⁵² Tamtéž.

⁵³ Tamtéž, s. 241.

⁵⁴ Tamtéž, s. 240.

2.1.3 Historický žánr v průběhu let

Aleš Haman definuje historickou prózu jako: „...žánrově tematickou oblast, v níž dominuje faktor dějinného prostředí, historického rámce. Ten také doposud do značné míry omezoval imaginační volnost tvůrců, vázaných na motivickou oblast dějinných fakt.“⁵⁵ Jakákoli „omezování“ však skončila s postmodernou, která relativizovala nahlížení na problematiku interpretace nejen u beletrie, ale také v historiografii.

Pro Hamana je důležitým znakem historického románu skutečnost, že zachycuje historické vědomí.⁵⁶ Vyzdvihuje tím tedy společenskou funkci románu, kterou zmiňuje již Dokoupil. Haman upozorňuje na formování žánrové varianty v průběhu let, která byla motivována různými důvody, například cenzurou.⁵⁷

Oblíbenost historického žánru se měnila. Zatímco v období romantismu byl oblíbený, májovci preferovali jiné žánry. Důležitou společenskou, přestože ideologickou, roli vidíme při vzestupu historického románu i v padesátých letech, šedesátá léta jsou pak symbolem částečného rozvolnění, který souvisel také s menším zájmem o historickou prózu.⁵⁸ Postmoderní historická próza je podle Hamana „esteticky stylizovanou mystifikační hrou s historickými reáliemi“.⁵⁹

2.1.4 Vlivy postmoderny

Lubomír Doležel se ve své monografii *Fikce a historie v období postmoderny* zabývá vztahem historické fikce (prózy, románu) a historiografie. Navazuje tím na další autory (mezi nimi jako první vystoupil Hayden White se svou monografií *Metahistorie*), kteří nevnímají ostré hranice mezi fikcí a historiografií. Práci rovněž

⁵⁵ HAMAN, Aleš: Historické motivy a postmoderní próza. In: VOJTĚCH, Daniel (ed): *Česká literatura na konci tisíciletí II. Příspěvky z 2. kongresu světové literárněvědné bohemistiky (Praha 3.–8. července 2000)*. Praha 2001, s. 747. ISBN 80-85778-30-0.

⁵⁶ HAMAN, Aleš: Člověk a dějiny v české historické próze 2. poloviny 20. století. In: *Acta Universitatis Palackianae Olomucensis. Facultas Philosophica. Moravica*. 5, Olomouc: Univerzita Palackého, 2007, s. 57. ISSN 1801-7061

⁵⁷ Tamtéž, s. 57–58.

⁵⁸ HAMAN, Aleš: Historické motivy a postmoderní próza, s. 748.

⁵⁹ Tamtéž, s. 753.

v mnohém ovlivňuje postmoderní „lingvistický obrat“ (prezentovaný například Jaquesem Derridou, jenž navazoval na Ferdinanda de Saussura).⁶⁰

Doležel jednak rekapituluje dosavadní teoretické názory na tuto problematiku a jednak sám definuje vlastní koncepci. Konkrétně specifikuje rozdíly mezi fikčními a historickými světy: „Fikční světy jsou imaginární alternativy aktuálního světa. Historické světy jsou kognitivní modely aktuální minulosti. Historie rekonstruuje aktuální minulost tím, že konstruuje její modely ve formě možných světů.“⁶¹

Tímto pojetím „světů“ se Doležel vyhýbá historickým debatám o „objektivnosti“⁶² a správnosti historických událostí.

Na diskuzi, jsou-li v novém tisíciletí dosud jasné hranice mezi historickou fikcí a historiografií, navazuje také anglista Ladislav Nagy. Ve své monografii *Od romance k románu a zase zpět* nahlíží na historickou prózu obecně. Příklady udává především z anglické literatury, přesto se zaměříme na některé jeho myšlenky, které mohou souviset také se současným vývojem historické prózy v české literatuře. Nagy se vymezuje vůči pojmu „román“, který hodnotí jako vyprázdněný.⁶³ Používá tedy univerzálnější pojem; historická fikce, pod který mohou spadat také žánrové varianty jako detektivka, romance, horor atp.⁶⁴ Již z názvu monografie vyplývá, že autora bude zajímat předěl mezi románem a romancí. Nagy uvádí, že autoři prvních historických fikcí chtěli své dílo „zařadit“ do vyšší literatury, a tak se snažili vymanit z termínu romance, který nepůsobil tolik pravdivě.⁶⁵ Historický román, jehož počátky jsou spjaty s dílem Waltera Scotta, se vyznačuje „realističností“.⁶⁶

Pro pochopení současné situace historické fikce Nagy přibližuje některé postmoderní teorie a koncepty. Mimo jiné uvažuje nad rolí faktu v historiografii a nad postmoderní polemikou o tom, co je to pravda.⁶⁷ Autoři fikce díky svému

⁶⁰ DOLEŽEL, Lubomír: *Fikce a historie v období postmoderny*. Praha: Academia, 2008, s. 17. Možné světy. ISBN 978-80-200-1581-5.

⁶¹ Tamtéž, s. 40.

⁶² Tamtéž, s. 41.

⁶³ NAGY, Ladislav: *Od romance k románu a zase zpět*, s. 13.

⁶⁴ Tamtéž, s. 14.

⁶⁵ Tamtéž, s. 20.

⁶⁶ Tamtéž, s. 67.

⁶⁷ Tamtéž, s. 15.

„žánru“ získávají větší svobodu⁶⁸ a nemusí se držet pouze „pravdy“. Autor se domnívá, že čtenáře na historické fikci fascinuje právě ona nejasná hranice mezi pravdivým a nepravdivým.⁶⁹

Nagy se dokonce domnívá, že úloha historické fikce je dnes ještě podstatnější.⁷⁰ Ona zmíněná cesta *zpět*, kterou autor zahrnul do názvu práce, je podle něj postmoderní cesta zpátky k romanci jako k žánru, který zprostředkovává vidění historických příběhů „bez teleologie“.⁷¹

2.1.5 Reflexe ve slovenské literární teorii

René Bílik ve své práci *Historický žánr v slovenskej próze* vychází z hypotéz, že častá produkce historické prózy v určitém období značí „mimoliterární pragmatiku slov“. V případě, že je vydávána v „nepříznakovém“ období, vypovídá historická próza leccos o svém autorovi, pozorujeme jeho estetický koncept světa.⁷² Podle Tomáše Horvátha, který svůj přístup zaznamenal v monografii *Rétorika histórie*, je historický text odrazem autora a také jeho doby.⁷³

Bílik, stejně jako Dokoupil a další, považuje za důležité zmínit časový odstup od historických událostí reflektovaných v díle, aby mohlo být označeno za historický román.⁷⁴ Domnívá se, že Dokoupil i autorky *Encyklopedie literárních žánrů* u určení šedesáti let vycházeli z klasiky historického žánru, kterým byl Walter Scott.⁷⁵ Bílik považuje toto časové kritérium za problematické a domnívá se, že žánry nelze řadit do kategorie jen na jeho základě.⁷⁶

Autor historické fikce se zaměřuje na historické období, které je charakteristické nějakým zlomem, věnuje se určitému uzlovému momentu, zaměřuje se poté na

⁶⁸ NAGY, Ladislav: *Od romance k románu a zase zpět*, s. 17.

⁶⁹ Tamtéž, s. 16.

⁷⁰ Tamtéž, s. 17.

⁷¹ Tamtéž, s. 23.

⁷² BÍLIK, René: *Historický žánr v slovenskej próze*. Bratislava: Kalligram, 2008, s. 9. ISBN 978-80-8101-137-5.

⁷³ HORVÁTH, Tomáš: *Rétorika histórie*. Bratislava: VEDA, 2002, s. 344. ISBN 80-224-0712-7.

⁷⁴ BÍLIK, René: *Historický žánr v slovenskej próze*, s. 10.

⁷⁵ Tamtéž, s. 13.

⁷⁶ Tamtéž, s. 13–14.

dynamiku tohoto vybraného časového úseku. Historické události popisované v dílech ovlivňují postavy.⁷⁷ Bílik reflektuje také postmoderní přístupy k historiografii a fikci. Podle něj se uskutečňuje pohyb žánru od historie k fikci.⁷⁸

⁷⁷ BÍLIK, René: *Historický žánr v slovenskej próze*, s. 16.

⁷⁸ Tamtéž, s. 19.

3 Historická tematika v současné próze

V předchozí kapitole byly zmíněny základní znaky historické prózy, které se opíraly jednak o starší literárně teoretické texty, které můžeme v našem prostředí hodnotit jako tradiční, jednak o novější badatelské přístupy. Zejména prostřednictvím novějších textů zde bylo představeno možné směřování a proměny tradičního historického žánru. Nastíněno také bylo, že oblíbenost tohoto žánru nebyla v minulém století kontinuální. V posledních dvou dekáдах však pozorujeme vzestup tohoto žánru.⁷⁹

V žánru historické prózy se začala objevovat nová jména, tito autoři oproti předchozím generacím přichází s novým náhledem na historickou problematiku. Od historických událostí jako šoa či vyhnání Němců, které se staly frekventovanými tématy románů, je dělí delší časové období, autoři sami toto období neprožili a mohou tak čerpat například z vyprávění pamětníků či historických pramenů a odborné literatury. Fakt, že nebyli účastníky historických událostí, je pro teorii historického románu jedním ze základních východisek.

Eva Klíčová v návaznosti na prózu Pavla Brycze, Aleny Mornštajnové nebo Kateřiny Tučkové uvádí, že historická próza nahrazuje paměťová studia nebo orální historii, jejím prostřednictvím jsou předávány soukromé příběhy.⁸⁰ Historická próza skutečně spadá do výzkumu paměťových studií, zejména mainstreamová díla, která se těší velké čtenářské oblíbenosti, mohla vytvořit určitý způsob nahlížení na konkrétní historické milníky. Určité nazírání historických událostí je poté charakteristické v kolektivní paměti (například již zmiňovaný odsun / vyhnání Němců).

Historická tematika poté pravidelně vítězí také v literárních cenách, přestože v této práci není prostor pro podrobnější výklad tohoto fenoménu, namátkou lze zmínit například několikeré umístění v kategorii „Kniha roku“ v *Magnesii Liteře*.

⁷⁹ JIRSA, David – ZEŽULA, Daniel: Na potítku: PC23 Současná česká literatura s Erikem Gilkem. *YouTube* [online]. 2020 [cit. 2022-03-29]. Dostupné z: https://youtu.be/SZ0_d4oE5kI

⁸⁰ KLÍČOVÁ, Eva: Historický román v současné české literatuře versus téma dějin v české próze (po roce 2000). *CzechLit* [online]. 2019 [cit. 2022-03-31]. Dostupné z: <https://www.czechlit.cz/cz/feature/historicky-roman-v-soucasne-ceske-literature-versus-tema-dejin-v-ceske-proze-po-roce-2000/>

V předchozí dekádě toto ocenění získal například titul literatury faktu *Průvodce protektorátní Prahou* Jiřího Padevěta, vzestup dějin každodennosti potvrdilo vítězství kolektivu autorů v čele s Milenou Lenderovou v monografii *Vše pro dítě! Válečné dětství 1914-1918*. V naučné literatuře zvítězil také historik Petr Čornej s monumentální monografií *Jan Žižka*.⁸¹

Přistoupíme-li k oblíbě historické tematiky ve fikci, zde můžeme z řad vítězů zmínit například Literu za prózu, kterou získal román *Mlýn na mumie* Petra Stančíka.⁸² Tento krátký exkurz se nesnaží generalizovat oblibu historické tematiky a řadit ji nad jiná témata. Pouze upozorňuje, že historická tematika je v české literatuře stále živá a je si toho vědoma jak veřejnost odborná, tak laická.⁸³

Vidíme-li tedy historickou prózu jako populární žánr, jistě stojí za úvahu, která historická období v něm nyní dominují. Častým obdobím je již zmiňovaná druhá světová válka, k níž se současní autoři v minulé dekádě dále navraceli. Období 19. století je v tomto směru tematizováno méně.

Přesto v posledních dekádách zaznamenáváme několik děl, která se k tomuto období vrací, a přinášejí jeho originální pojetí do současné české literatury. Mimo touto prací reflektovaná díla mezi ně patří například: *Ten, který bude* Vladimíra Macury, *Cesta do pekel* Václava Vokolka či *Lord Mord* Miloše Urbana.⁸⁴

3.1 Tematizace 19. století

Význam událostí, které se uskutečnily v 19. století, snad na tomto místě není potřeba dlouze připomínat. Podtrhnu snad jen, že se v této době formují moderní národy a rozvíjejí se jejich kultury. Kromě toho také v této době vzniká prostor pro vytváření celé řady mýtů a stereotypů, jejichž optikou bývají dodnes některé

⁸¹ ANONYM: Historie. Všechny oceněné knihy podle ročníků. *Magnesia Litera* [online]. [cit. 2022-03-31]. Dostupné z: <https://www.magnesia-litera.cz/historie/>

⁸² Tamtéž.

⁸³ Zde můžeme vycházet například z hodnocení na čtenářských portálech, s vědomím, že jde o výsledky subjektivní a zkreslené. Na *Databazeknih.cz* se jako nejlépe hodnocený titul české literatury napříč žánry umístila *Hana Aleny Mornštajnové*. ANONYM: *Knihy Databazeknih.cz* [online]. [cit. 2022-03-31]. Dostupné z: <https://www.databazeknih.cz/knihy?orderBy=upc>

⁸⁴ GILK, Erik: Balada o marném člověku. *Tvar*. 27, 2016, č. 20, 1. 12., s. 21. ISSN 0862-657X.

problémy vnímány. Problematika mýtů a stereotypů spjatých s 19. stoletím je rozsáhlá, odkážu nyní na velké badatele tohoto tématu, jakými jsou Vladimír Macura, Miroslav Hroch, Milan Řepa či Václav Smyčka. Loňská monografie posledně jmenovaného aktualizovala tradiční téma o nové podněty, zmíním pouze některé problémy, jež se později promítnou do interpretační části práce.

Je to právě 19. století, v němž se vytváří způsob nahlížení na české dějiny, který je nadále rozvíjen nejen v beletrii. Toto pojetí je opřeno o mýty z dávnověku, počátek je spojován s příchodem národa, který vede jeden člověk, příběh je aluzí Starého zákona.⁸⁵

V 19. století se rozvíjí také interpretace českých dějin jako neustálého boje.⁸⁶ Český národ se ocitá v situaci, kdy mu nezbyvá nic jiného než se bránit a bojovat, musí se vzchopit.⁸⁷ V tomto směru můžeme vzpomenout také na koncept dějin Františka Palackého založený na neustálém „stýkání a potýkání“ Čechů a Němců.

Bojuje se také v jazykové rovině, tento boj byl v literatuře pojat například jako křesťanská alegorie na smrt (smrt češtiny) a zmrtvýchvstání (obrození).⁸⁸ V těchto případech můžeme hovořit o antitezi dobra a zla, o dualistickém, protikladném pojetí.⁸⁹

Zásadním mezníkem samozřejmě bylo nalezení falz *rukopisů Královédvorského a Zelenohorského*. Miroslav Hroch poznamenal, že není důležité se zabývat tím, že byly falešné, podstatnější je jejich vliv na utváření kultury, obzvláště pak historický charakter *Královédvorského rukopisu*.⁹⁰

Kromě toho se vytváří také obraz Prahy a městské společnosti.⁹¹ Konstituuje se obraz ideálního člověka, vlastence, který se nějakým způsobem zabývá literaturou,

⁸⁵ SMYČKA, Václav: *Objevení dějin: dějepisectví, fikce a historický čas na přelomu 18. a 19. století*. Praha: Academia, 2021, s. 414–415. Historie. ISBN 978-80-200-3211-9.

⁸⁶ Tamtéž, s. 424.

⁸⁷ Podobné interpretace mají variace i v pozdějších dějinách, jako vzchopení podrobeného národa může být pojata např. i sametová revoluce.

⁸⁸ Tamtéž, s. 425.

⁸⁹ Tamtéž.

⁹⁰ HROCH, Miroslav: *Na prahu národní existence: touha a skutečnost*. Praha: Mladá fronta, 1999, s. 219. ISBN 80-204-0809-6.

⁹¹ MACURA, Vladimír: *Znamení zrodu a české sny*. Praha: Academia, 2015, s. 200. Vybrané spisy Vladimíra Macury. ISBN 978-80-200-2506-7.

sleduje aktuální dění i jiné obory a věnuje se rodnému jazyku.⁹² Česká kultura podle Macury vzniká s významným podílem hravosti, má podle něj „herní prvky“,⁹³ může obsahovat také „prvky zápasu“.⁹⁴

Participace ve skupinách vlastenců s sebou nesla různé dobové atributy, skupiny působily tajně, lidé se mezi vlastence dostali prostřednictvím „zasvěcení“.⁹⁵ Osoby zasvěcené do této společnosti se také začínaly chovat určitým způsobem a příznačně přijaly rovněž česká jména.⁹⁶ Ideálním párem byli poté Čech a Češka.⁹⁷

Milan Řepa také vyjádřil zajímavou myšlenku, že hovoříme-li o národu, případně nacionalismu nyní, bude to patrně vždy navazovat na myšlenky spojené s 19. stoletím.⁹⁸

Jakým způsobem se současná historická próza k tomuto období navrácí, zdali jsou v ní tematizovány některé ze zmíněných znaků a jakým způsobem se vyrovnává s nastíněnými stereotypy, bude tato práce dále sledovat.

⁹² MACURA, Vladimír: *Znamení zrodu a české sny*, s. 24.

⁹³ Tamtéž, s. 119.

⁹⁴ Tamtéž, s. 121.

⁹⁵ Tamtéž, s. 135–136.

⁹⁶ Tamtéž, s. 139.

⁹⁷ Tamtéž, s. 143.

⁹⁸ ŘEPA, Milan: *Obrozený, nebo vymyšlený? Český národ a jeho nacionalismus**. In: ŘEPA Milan a kol.: *19. století v nás: modely, instituce a reprezentace, které přetrvaly*. Praha: Historický ústav, 2008, s. 136–137. Moderní dějiny. ISBN 978-80-7286-139-2.

4 Vybrané tituly a jejich autoři

Tato diplomová práce se soustřeďuje primárně na téma reprezentace 19. století v současné literatuře. Pojítkem pro toto téma se tak stali autoři, které bychom na základě jiných kritérií klást vedle sebe rozhodně nemuseli. Budou zde reflektováni autoři rozdílných generací, jejichž díla vykazují odlišné znaky, propojují se v nich jiné umělecké prostředky a cíle. Jelikož však budou na tomto místě mnohokrát zmiňováni, považujeme za příhodné je alespoň krátce představit.

Jakub Dotlačil (*1979) je autorem románů *Jiné životy Hynka Harra* (2014) a *Až zhasneme*, studoval bohemistiku a slovenistiku na FF UK, svá studia nedokončil. Nyní působí jako vyučující v Nizozemsku.⁹⁹ Obě jeho díla byla vydána v nakladatelství *Host*.¹⁰⁰

Zuzana Kultánová (*1986) vystudovala bohemistiku v Opavě a Ostravě. Svou prvotinu *Augustin Zimmermann* vydala v roce 2016 v nakladatelství *Kniha Zlin*, kde působila také jako redaktorka, vedle toho je recenzentkou. Svou prvotinou si získala pozornost a obdržela *Cenu Jiřího Ortena* (2017), byla rovněž nominována na cenu *Magnesia Litera* v kategorii *DILIA Litera pro objev roku*.¹⁰¹

Karin Lednická (*1969) se narodila v Karviné, žila v Havířově a v Ostravě. Pracovala jako novinářka, překladatelka a redaktorka. Její prozaickou dráhu zahájil v roce 2020 román *Šikmý kostel*, jde o první díl plánované trilogie. O rok později v roce 2021 vyšel román *Šikmý kostel 2*. V roce 2022 autorka vydala dílo, kterým se opět obrací k regionální historii, a sice *Životice: obraz (po)zapomenuté tragédie*. *Šikmý kostel* obdržel několik ocenění, především populárního charakteru. Získal také například *Cenu ÚSTR Za svobodu, demokracii a lidská práva* v kategorii *Cena za mimořádný přínos k reflexi novodobých dějin*.¹⁰²

⁹⁹ ANONYM: Jakub Dotlačil. *Host* [online]. [cit. 2022-03-29].

Dostupné z: <https://www.hostbrno.cz/dotlacil-jakub/>

¹⁰⁰ Tamtéž.

¹⁰¹ ANONYM: Autoři: Zuzana Kultánová. *Kniha Zlin* [online]. [cit. 2022-04-09].

Dostupné z: <https://www.knihazlin.cz/autori/38465055/zuzana-kultanova/>

¹⁰² LEDNICKÁ, Karin: O mně. *Karin Lednická* [online]. [cit. 2022-04-09].

Dostupné z: <https://www.karinlednicka.cz>

Petr Stančík (*1968) vydával nejdříve pod svým pseudonymem Petr Odillo Stradický – Stanczyk ze Strdic. Publikuje již od devadesátých let, jeho knižní prvotinou byl *Obojí pramen* (1993). Pro rozsáhlost autorovy bibliografie zmíním pouze několik titulů, za nimiž stojí, z prozaické tvorby lze zmínit například tituly *Admirál čaje* (1996), *Fosfen* (2001), *Pérák* (2008), *Mlýn na mumie* (2014). Věnuje se také poezii; např. *Virgonaut* (2010) či literatury pro děti, vydal např. titul *Mrkev ho vcucla pod zem* (2013).¹⁰³ Za *Mlýn na mumie* získal ocenění *Magnesia Litera* v kategorii *Litera za prózu*.¹⁰⁴ V roce 2019 byl ve stejné kategorii nominován za román *Nulorožec*.¹⁰⁵ Byl rovněž nominován na *Cenu Josefa Škvoreckého*.¹⁰⁶

Anna Strnadová (*1950) vystudovala na Univerzitě Palackého v Olomouci. Byla učitelkou a publikovat začala až v pozdějším věku.¹⁰⁷ Její prvotinou byla sbírka básní *Opožděně* (2014), následovalo vydání próz *Prohry* (2015), *V oknech červené muškáty* (2015), *Emigrantka* (2018), *Nebeské komando* (2019) a *Maxl Žhář* (2019).¹⁰⁸ Roku 2020 vydala *Prodlouženou sonátu života Boženy Němcové*. Za dílo *Maxl Žhář* získala literární cenu týdeníku *Reflex*.¹⁰⁹

Alena Šubrtová (*1935) pracovala jako historička, byla také archivářkou a demografkou. Vedle své profese v Národním muzeu se věnovala popularizaci historie. Za tímto účelem napsala nejen román *Doktor chudých* (2020), ale také román *Poslední noc* (1987).¹¹⁰

¹⁰³ ANONYM: Petr Stančík. *CzechLit* [online]. [cit. 2022-04-09].

Dostupné z: <https://www.czechlit.cz/cz/autor/petr-stancik-cz/>

¹⁰⁴ ANONYM: Mlýn na mumie. *Magnesia Litera* [online]. 2015 [cit. 2022-02-15].

Dostupné z: <https://www.magnesia-litera.cz/kniha/mlyn-na-mumie/>

¹⁰⁵ ANONYM: Nulorožec. *Magnesia Litera* [online]. 2019 [cit. 2022-04-09].

Dostupné z: <https://magnesia-litera.cz/kniha/nulorozec/>

¹⁰⁶ GILK, Erik: Příběh téměř alternativní. *Host*. 30, 2014, č. 7, 15. 9., s. 82. ISSN 1211-9938.

¹⁰⁷ ANONYM: Anna Strnadová. *Argo* [online]. [cit. 2022-04-09].

Dostupné z: <https://argo.cz/autori/strnadova-anna/>

¹⁰⁸ VOJNAROVÁ, Dita: Spisovatelka Anna Strnadová získala za svou knihu Maxl žhář literární cenu týdeníku Reflex. *Český rozhlas: Olomouc* [online]. 2020 [cit. 2022-04-09].

Dostupné z: <https://olomouc.rozhlas.cz/spisovatelka-anna-strnadova-ziskala-za-svou-knihu-maxl-zhar-literarni-cenu-8119156>

¹⁰⁹ Tamtéž.

¹¹⁰ ANONYM: Alena Šubrtová. *Argo* [online]. [cit. 2022-04-09].

Dostupné z: <https://argo.cz/autori/subrtova-alena/>

František Všetická (*1932) je olomouckým literárním historikem a teoretikem. Působil jako učitel a vysokoškolský pedagog, jeho bibliografie obsahuje zejména velmi rozsáhlou odbornou publikační činnost.¹¹¹ Z jeho próz lze jmenovat *Před branami Omegy* (1995), *Daleký dům* (2001),¹¹² *Otevírání oken* (2015)¹¹³ či *Zvoňte zvony* (2020).¹¹⁴ Podobné je zaměření těchto próz, pohybují se na pomezí životopisu a historické prózy. Jedná se o romány dokumentárního typu.

¹¹¹ BLAŽÍČEK, Přemysl: František Všetická. *Slovník české literatury po roce 1945* [online]. 2007 [cit. 2022-04-09]. Dostupné z: <http://www.slovníkceskeliteratury.cz/showContent.jsp?docId=598>

¹¹² Tamtéž.

¹¹³ POSPÍŠIL, Ivo: Otevírání oken. *Proudy: středoevropský časopis pro vědu a literaturu* [online]. 7, 2016, č. 1 [cit. 2022-02-14].

Dostupné z:

https://www.phil.muni.cz/journal/proudy/filologie/recenze/2016/1/pospasil_otevirani_oken.php#articleBegin

¹¹⁴ ANONYM: *Zvoňte zvony*. *Nakladatelství H&H* [online]. [cit. 2022-04-09]. Dostupné z: <http://www.nakladatelstvihh.cz/detailknihy/mimo-edice/zvonte-zvony/>

5 Použití odborné literatury a historických pramenů

Jaký je rozdíl mezi historickou monografií a historickou fikcí? Odlišuje se práce historika a autora historické prózy? Takové otázky se objevují v postmoderním myšlení, které ovlivnilo moderní historiografii. Zvažuje se, do jaké míry autorova interpretace ovlivňuje vnímání dějin, třebaže plné objektivitu nelze dosáhnout nikdy. Pro historika je nezbytné pracovat s relevantní odbornou literaturou a s dostupnými historickými prameny. Přestože je poté interpretuje a tím podává vlastní obraz vidění historie, dosud předpokládáme, že historikova práce by měla být primárně opřena o fakty. Přestože je pojem fakt často používaný, je otázkou, jestli je jeho obsah stále zřejmý.

Jan Horský vnímá jeho dvě možná pojetí. Fakt může být to, co učiní konkrétní člověk (a má blízko k události), případně něco, co udělá historik (to lze konfrontovat s pojmem skutečnost). Právě druhé pojetí poukazuje na to, že fakt není realita, ale jeho „obraz“.¹¹⁵

K textům historiků můžeme přistupovat s důvěrou ve fakty, ačkoli by někteří postmoderní teoretikové podotkli, že je jejich práce totožná s historickými fikcemi. Každá událost podléhá autorově interpretaci, každá práce je psána s nějakým úmyslem. I v monografii můžeme hodnotit „hrdiny“, můžeme sledovat graduující děj a domnívat se, že jde o umně pojatý příběh, který zpracoval historik.

U historické fikce jsou očekávání odborné správnosti mnohem nižší. Budeme-li se pohybovat na ose vysoké – střední – nízké literatury, pravděpodobně bude směrem k méně hodnotné literatuře stoupat benevolentní přístup k využití historických fakt a podstatnější jsou jiné roviny příběhu (např. milostná zápletka).

Ačkoli předem nepředpokládáme badatelskou práci autora fikce, mnozí současní autoři považují za podstatné seznámit se s relevantní odbornou literaturou či historickými prameny.

¹¹⁵ HORSKÝ, Jan: Fakt. In: STORCHOVÁ, Lucie a kol.: *Koncepty a dějiny: proměny pojmů v současné historické vědě*. Praha: Scriptorium, 2014, s. 46. ISBN 978-80-87271-87-2.

Stále častěji se v historické próze setkáváme s tím, že autoři cíleně uvádějí své zdroje, historický román je tak v závěru doplňován bibliografickým aparátem, který obsahuje jak tituly odborné literatury, tak rovněž historické prameny.

Erik Gilk jako první počín v tomto směru uvádí román Hany Andronikovy *Zvuk slunečních hodin*, který vyšel již roku 2001.¹¹⁶ Sám také ve slovníkovém hesle Hany Andronikovy u tohoto díla odbornou průpravu připomíná, stejně jako uvedení primární a sekundární literatury.¹¹⁷ V dalších dvaceti letech Andronikovou následovali další autoři a uvádění zdrojů, prostudované či doporučené literatury se stává stále obvyklejším. Odpovídající seznam literatury mají také některá analyzovaná díla. Jiná zase různými způsoby dokládají relevanci faktografie v románu.

Jakub Dotlačil své zdroje uvádí závěrem románu v kapitole *Poznámky*. Tento název kapitoly je příznačný, jelikož Dotlačil se rozhodnul nejen uvést abecední seznam děl, která mu pomohla dotvářet atmosféru 19. století, ale položky v seznamu rovněž komentuje.

„I když je to fantaskní příběh, snažil jsem se, aby vycházel z reality, jak jen to bylo možné,“¹¹⁸ uvádí své poznámky Dotlačil. Kromě monografií, které ho obeznámily s každodenností 19. století (mezi nimi například Milena Lenderová a kol. *Z dějin české každodennosti: život v 19. století*), autor také uvádí, že si prostudoval dobová periodika (*Beseda, Národní listy, Rodinná kronika*) či memoárovou literaturu.¹¹⁹

Dotlačil však také konkrétně dovysvětluje části románu. Např. uvádí, že seznámení protagonisty s Lízou bylo inspirováno seznámením Jana Nerudy s Annou Holinovou.¹²⁰ Tímto autor sice dokládá, že je seznámen s osobním příběhem Jana

¹¹⁶ JIRSA, David – ZEZULA, Daniel: Na potítku: PC23 Současná česká literatura s Erikem Gilkem. *YouTube* [online]. 2020 [cit. 2022-03-29]. Dostupné z: https://youtu.be/SZ0_d4oE5kI

¹¹⁷ GILK, Erik – PŘIBÁŇOVÁ, Alena: Hana Andronikova. *Slovník české literatury po roce 1945* [online]. [cit. 2022-03-29]. Dostupné z: <http://www.slovníkceskeliteratury.cz/showContent.jsp?docId=1346>

¹¹⁸ DOTLAČIL, Jakub: *Jiné životy Hynka Harra*. Brno: Host, 2014, s. 313. ISBN 978-80-7294-493-4.

¹¹⁹ Tamtéž.

¹²⁰ Tamtéž, s. 314.

Nerudy a rozhodl se ho zakomponovat do vlastního díla, ale znemožňuje tím zároveň případné rozklíčování narážky ze strany čtenáře.

Autorova odborná příprava byla rozsáhlá, což potvrzuje také doložení děl, která využil při popisu prusko-rakouské války.¹²¹ V závěru považoval za důležité zmínit, že téma jeho díla, tedy parapsychologie, bylo v 19. století skutečně reálné, avšak spíše v anglosaském prostoru. K této problematice využil zahraniční literaturu, již rovněž uvádí.¹²² Dané upozornění na reálnost problematiky však může působit jako obhajoba tématu díla a snaha podpořit jeho relevanci, protože se jedná o „skutečný příběh.“

Použitou literaturu dokládá také Anna Strnadová v *Prodloužené sonátě života Boženy Němcové*.¹²³ Byť u mainstreamové literatury neočekáváme odbornou přípravu, toto dílo, ač nevykazuje vysoké literární kvality, rovněž vzniklo po studiu literatury. Autorka vycházela stejně jako Dotlačil ze vzpomínek Ignáta Hermanna *Před padesáti lety: drobné vzpomínky z minulosti*. Seznam obsahuje také několik dílů knižní série *Toulky českou minulostí* publicisty Petra Hory-Hořejše.¹²⁴

Strnadová ve svém románu podporuje záhadu původu Boženy Němcové, který bývá často spojován se šlechtickými předky. V seznamu literatury uvádí známý titul Heleny Sobkové: *Tajemství Barunky Panklové. Portrét Boženy Němcové*.¹²⁵ Na to reagoval ve své recenzi František Všeticka, který jej okomentoval jako podlehnutí „legendě Heleny Sobkové.“¹²⁶

¹²¹ DOTLAČIL, Jakub: *Jiné životy Hynka Harra*, s. 314.

¹²² Tamtéž, s. 315.

¹²³ STRNADOVÁ, Anna: *Prodloužená sonáta života Boženy Němcové*. Brno: MOBA, 2020, s. 319. ISBN 978-80-243-8749-9.

¹²⁴ Tamtéž.

¹²⁵ Tamtéž.

¹²⁶ VŠETIČKA, František: Antihistorie Boženy Němcové a Anny Strnadové. *Proudy: středoevropský časopis pro vědu a literaturu* [online]. 11, 2020, č. 1. [cit. 2022-03-29]

Dostupné z:

http://www.phil.muni.cz/journal/proudy/filologie/recenze/2020/1/vseticka_antihistorie_bozeny_nemcove.php#articleBegin

Autorka rovněž využila životopis Boženy Němcové od Václava Tilleho. Při konfrontaci životopisu s novější odbornou literaturou však lze nalézt některé autorovy interpretace, které spisovatelčinu osobnost zkreslují.

Strnadová z Tilleho vycházela, a tak se do jejího díla promítly jím uváděné skutečnosti. Na tomto místě zmiňuji zejména vztah Němcové k mužům, který Strnadová tradičně vykresluje jako intenzivní, v textu poznáváme až zoufalou potřebu Němcové, která chce být milována. Tímto způsobem je její osobní život nahlížen ve zmíněném životopise, jak však zmiňují autorky příručky *Metod literární historie*, v odborné literatuře nalezneme také jinou interpretaci tohoto příběhu, konkrétně od badatelky Jaroslavy Janáčkové, která upřednostňuje intelektuální podstatu vztahu Němcové k mužům, byť netají také jejich intimní stránku.¹²⁷

Alena Šubrtová je historičkou a archivářkou, odbornou přípravu k historickému románu lze u ní tedy očekávat. Román navíc vzešel z autorčiny iniciativy popularizovat život slavných lékařů, a navazuje tím na svůj odborný zájem. Šubrtová v závěru rovněž připojila seznam zdrojů, v jejím případě jde o *Doporučenou literaturu*.¹²⁸

V ní uvádí jednak monografie směřující do dějin každodennosti se zaměřením na dějiny těla (zde např. Daniela Tinková *Tělo, věda, stát: zrození porodnice v osvětské Evropě*) a jednak vzpomínky lékařů.

Šubrtová uvádí také zahraniční zdroje, mezi nimi například text Justuse Friedricha Karla Heckera z první poloviny 19. století, který komentuje rovněž v úvodu své práce. Tento učenec totiž zmiňoval Sagara v *Dějinách novějšího lékařství* po boku Carla Linného.¹²⁹ Autorka připomíná, že v tomto textu je Sagar vnímán jako

¹²⁷ MOCNÁ, Dagmar – VRAJOVÁ, Jana: *Metody literární historie*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2015, s. 38–39. Studijní opory. ISBN 978-80-244-4478-9.

¹²⁸ ŠUBRTOVÁ, Alena: *Doktor chudých*. Praha: Argo, 2020, s. 277. ISBN 978-80-257-3396-7.

¹²⁹ Tamtéž, s. 9.

významný systematik,¹³⁰ později se však na něj zapomnělo, a tak její román vznikl jako pocta velkému vědci a snaha jeho osobnost připomenout.

V doporučené literatuře zmiňuje Šubrtová práci Draga Mušiče a Janeze Batise, již rovněž komentuje v úvodu.¹³¹ Jde o cizojazyčnou monografii o Sagarovi. Život tohoto lékaře byl totiž spjat s českým, ale i se slovinským prostorem. Autoři při jejím psaní vycházeli rovněž z pramenů, které byly dostupné na našem území, a Šubrtová jim v práci pomáhala. Výsledkem tohoto bádání byl pak její článek o Sagarovi, který publikovala v *Časopisu národního muzea*¹³² a který zmiňuje ve svém seznamu.

U Šubrtové lze tedy ocenit záměr jejího díla, popularizací historie prostřednictvím historického románu a „skutečných hrdinů“ navazuje na zlatý věk historických románů. Šubrtová tento záměr otevřeně přiznává a upozorňuje čtenáře, že byla v minulosti dokonce nařčena, že příběh je produktem její představivosti, recenzent její práce se domníval, že životní osudy Sagara musí být smyšlené.¹³³ Sagarův život totiž naplňuje čtenářsky atraktivní představy o hrdinovi, který se z nuzných podmínek vypracoval na špičkovou vědeckou kapacitu.

Dalším badatelem, který se rozhodl předat příběh 19. století širšímu okruhu čtenářů, a jehož textu předcházela mnohaletý odborný zájem, je František Všeticka. Po třicáté kapitole románu *Otevírání oken* následuje odborný doslov Jiřího Fialy *České obrozování města Olomouce*, jímž vykládá některé části příběhu románu, přináší další informace a rozlišuje například pasáže, které jsou autorskou fabulací a které jsou historicky prokazatelné.¹³⁴

Po doslovu následuje krátký životopis badatele, výčet jeho rozsáhlé publikační činnosti a ediční poznámka, v níž autor přiznává, že se inspiroval dílem *Z kroniky*

¹³⁰ ŠUBRTOVÁ, Alena: *Doktor chudých*, s. 9.

¹³¹ Tamtéž, s. 10.

¹³² Tamtéž, s. 10.

¹³³ Tamtéž.

¹³⁴ FIALA, Jiří: *České obrozování města Olomouce*. In: VŠETIČKA, František: *Otevírání oken: románový obraz národního obrození v moravském městě*. Olomouc: Memoria, 2015, s. 90–97. ISBN 978-80-85807-70-7.

prošlého věku M. A. Laška.¹³⁵ Další konkrétní tituly, z nichž práce vycházela, již nejsou zmíněny.

Přesto je patrné, že informace o národním obrození jsou pro dílo zcela zásadní a jsou upřednostněny před dějovou linií. Bohumír Kolář považuje za důležitý přínos prózy skutečnost, že čtenáře seznamuje s osobnostmi obrozenců, kteří by pro ně mohli být neznámí.¹³⁶ Recenzent vyzdvihuje také odbornou úroveň díla, která dle jeho slov přispěla k autentičnosti.¹³⁷ Jan Sulovský zmiňuje, že toto období a téma, které je zasazeno do oblasti Moravy, nebylo v krásné literatuře dosud zpracováno.¹³⁸

Ačkoli se Karin Lednická obešla bez seznamu literatury, v *Poděkování autorky* uvádí, že stěžejní byly pro její práci rozhovory s pamětníky. Kromě orální historie, která je současným badatelským trendem, pracovala také s dochovanými ego-dokumenty pamětníků. Spolupracovala rovněž s regionálními historiky, autorka například uvádí, že jí historička Agáta Kravčíková pomohla s prameny a literaturou, ač nevíme, jakou konkrétní literaturu má na mysli.¹³⁹

Méně otevření k uvedení svých zdrojů zůstali další autoři, jejichž díla jsou zájmem této práce. Přestože je znalost historických reálií z díla patrná, neuvádí zdroje například Zuzana Kultánová v *Augustinu Zimmermannovi*. Zaujetí historickým námětem však komentovala později v médiích, kdy pro *Českou televizi* uvedla, že na Augustina Zimmermanna narazila náhodou na Olšanských hřbitvech prostřednictvím své sestry.¹⁴⁰

¹³⁵ VŠETIČKA, František: *Otevírání oken*, s. 98.

¹³⁶ KOLÁŘ, Bohumír: (Bez názvu). *Listy*. 45, 2015, č. 5, 15. 10., s. 100. ISSN 1210-1222.

¹³⁷ Tamtéž.

¹³⁸ SULOVSÝ, Jan: *Otevírání oken a srdcí: Románový obraz národního obrození v moravském městě. Zvuk Zlínského kraje*. 2017, č. 1, s. 115. ISSN 1214-0139.

¹³⁹ LEDNICKÁ, Karin: *Šikmý kostel: románová kronika ztraceného města*. Ostrava: Bílá vrána, 2020, s. 397. ISBN 978-80-88362-00-5.

¹⁴⁰ ČT24: Nominace Magnesia Litera: Augustin Zimmermann. *ČT 24 – Česká televize* [online]. 2017 [cit. 2022-04-14]. Dostupné z: <https://ct24.ceskatelevize.cz/kultura/2059968-nominace-magnesia-litera-augustin-zimmermann>

Obdobný přístup zaujal Petr Stančík. V poděkování uvádí řadu osob, které mu odborně pomohly, není zde však uveden žádný historik. Přestože otevřeně neuvádí své historické zdroje, nelze mu upřít podrobnou odbornou přípravu. Ivan Adamovič uvádí, že některé pasáže, které bychom mohli považovat za zvláštní, jsou založeny na pečlivě prostudovaných informacích: „Autor si dal práci s nastudováním reálií, takže mnohé z bizarních nápadů jsou holá fakta – například skutečnost, že otec Leopolda von Sacher Masocha, literárního průkopníka masochismu, v té době působil jako obávaný ředitel pražské policie.“¹⁴¹

¹⁴¹ ADAMOVIČ, Ivan: Zánik drsné éry: Spisovatel Stančík uvažil morbidní románovou hostinu, jež mění starou Prahu v kabinet kuriozit. *Hospodářské noviny*. 58, 2014, č. 123, 26. 6., s. 18. ISSN 0862-9587.

6 Tematické vymezení

19. století se pro tuto práci stálo rámcem a jedním z kritérií výběru próz, které zde jsou interpretovány. Tematizace 19. století je však kritériem poměrně širokým. Jedná se pouze o bližší vymezení doby, která sice dále modifikuje dílčí aspekty příběhu, avšak projevovat se v něm může různými způsoby.

Ačkoli byly vybrány prózy, jejichž děj se v 19. století odehrává, každá z nich se konkrétně zaměřila na užší témata. O žádném z vybraných děl nelze říct, že jeho cílem by bylo zcela popsat 19. století či jeho úsek. Nezaměřují se celkově například na politické, vojenské, kulturní či církevní dějiny. Podporují naopak moderní tendenci, která prostupuje odbornou historickou prací, zaměření na mikrohistorii. Centrem pozornosti tak již pro historii nejsou například jen politické dějiny, není nejdůležitější pochopit strategie vlády panovníků, mikrohistorii zajímají příběhy konkrétních lidí, které mohly být těmito „velkými dějinami“ ovlivněny.

Prostřednictvím dílčích příběhů fiktivních postav (nebo postav vytvořených podle skutečných osobností) sice díla přináší pohled na 19. století, nejde jim však jen o to, zásadní jsou zde příběhy jejich hrdinů, které jsou s touto dobou spjaty. Tato kapitola se zaměří na některá konkrétní témata, která vybrané prózy nabízejí.

6.1 Inspirace skutečnými osobnostmi a událostmi

Pro většinu historických románů nejsou historické epochy pouhými kulisami. Mnoho autorů si jako námět vybralo skutečnou historickou událost a rozhodlo se ji zpracovat ve své fikci. Mezi interpretovanými prózami jsou také díla, která odkazují k historickým osobnostem.

6.1.1 Božena Němcová jako neustálá inspirace

Osobnost Boženy Němcové fascinuje spisovatele (a nejen je) již přes sto let. K významnějším beletristickým dílům, která se jí věnují, můžeme řadit například *Chodskou trilogii* Jindřicha Šimona Baara či sbírku Františka Halase *Naše paní Božena Němcová*. O tom, že je část společnosti stále přitahována osobností a dílem

Boženy Němcové, svědčí i fakt, že dále vycházejí její díla v nových vydáních. Kromě jejích děl, která také bývají považována za kanonická, se do pozornosti čtenářů dostává nadále i její osobní život.

Soukromé osudy Boženy Němcové již byly zpracovány mnohokrát, postava „první velké české spisovatelky“ však stále budí mnohé otázky.¹⁴² Ty mohou souviset s jejím původem, s milostnými vztahy, s manželstvím či s předčasnou smrtí.

Standardní zájem o Boženu Němcovou na počátku roku 2021 ještě vzrostl, neboť *Česká televize* začala s vysíláním nové čtyřdílné minisérie s názvem *Božena*. Minisérie se držela klasického nazírání na život Boženy Němcové, jež zde byla ztvárněna jako žena despotického manžela, která stále věří v lásku, ale doma se jí nedostává. Nejen tato minisérie, ale i další díla, slovníková hesla, vydávání korespondence¹⁴³ atp. podporují mýtus o Boženě Němcové. A známému eseji Rolanda Barthes *Smrt autora navzdory*¹⁴⁴ vzbuzovaly společenské debaty mnohem více fakta o spisovatelčině životě než výklad jejího díla.

„Česká televize v lednu premiérově uvedla biografickou minisérii *Božena* a dílo vzbudilo živé reakce na divácké i kritické frontě. Ti první se podivovali, že má cudné svědomí národa i tělo a nějaké sexuální tužby, druzí zase připomínali skutečnost, že Němcová napsala i nějaké knihy a pohybovala se v komplexním společenském kontextu,“ píše Šárka Gmíterková v časopisu *Host*. Zároveň dodává,

¹⁴² Problematika první české spisovatelky byla složitá, vlastenecká společnost delší dobu očekávala ženu–spisovatelku, potřebovala její příchod, i za cenu mystifikace. Za první české „reálné“ spisovatelky považujeme Josefu Pedálovou a Magdalenu Dobromilu Rettigovou, jak píše Milena Lenderová. LENDEROVÁ, Milena: „Když už tou spisovatelkou jsem...“ In: *Dějiny a současnost*. [online]. 42, 2020, č. 2 [cit. 2022-01-30]. ISSN 0418-5129.

Dostupné z: <http://dejinyasoucasnost.cz/archiv/2020/2/kdyz-uz-tou-spisovatelkou-jsem/>

¹⁴³ Na úspěch minisérie se tvůrci snažili navázat také audioknihou *Božena Němcová: korespondence 1844–1862*. Jde o výběr z korespondence Němcové, který načetla představitelka hlavní role Aňa Geislerová, doplňuje ji herec Igor Orozovič. V anotaci tvůrci upozorňují, že jde o cílený výběr, který má prezentovat různá období v životě Němcové: „Od naděje a radosti k rozčarování a hořkosti, od zamilovaného nadšení k beznaději.“ ANONYM: Němcová: Korespondence 1844–1862. *Audioteka* [online]. 2021 [cit. 2022-02-11].

Dostupné z: <https://audioteka.com/cz/audiobook/korespondence-1844-1862>

¹⁴⁴ Tuto esej publikoval Barthes roku 1969 a upozornil v ní mj. na fakt, že soudobé kritiky zajímal život autora, jehož prostřednictvím vysvětlovali dílo. Dle Barthes by mělo dojít ke „smrti autora“ a nástupu čtenáře. Viz BARTHES, Roland: Smrt autora. *Aluze*. 10, 2006, č. 3, s. 75–77. ISSN 1212-5547.

že obraz Němcové, se kterým se čtenáři poprvé setkávají pravděpodobně ve školách, sestává z prezentace jejího života.¹⁴⁵

Nahlížení na dílo Němcové prostřednictvím jejího života je časté a problematické. My se nyní soustředíme na možnou příčinu, tedy jakým způsobem je spisovatelka zobrazována a jaký tím vytváří obraz ženy 19. století. Nutno samozřejmě podotknout, že Němcová je ve společnosti vnímána jako výjimečná žena, a tak tento obraz nelze generalizovat.

Zmiňovaná minisérie podle Gmitterkové podpořila dvojí vidění Němcové ve společnosti, jednak jako Barunky z *Babičky* a jednak jako mučednice.¹⁴⁶ Obraz Němcové se vytvářel dlouhodobě a informace z jejího soukromí, které byly publikovány ve 20. století, mohly narušit vidění ikony.¹⁴⁷ Ani intimní detaily však nenarušily pozitivní vnímání její osobnosti, a ačkoli nebyly přehlíženy její „slabiny“, obraz největší české spisovatelky, za který se zasloužila zejména doba během druhé světové války a po ní, zůstal.¹⁴⁸

Vnímáním Boženy Němcové ve společnosti se v období oslav narození¹⁴⁹ spisovatelky zabývala také literární historička Libuše Heczková. Upozornila na to, že ke konstrukci obrazu Němcové dopomohla například biografie Václava Tilleho či studie Romana Jakobsona, které se zabývaly jejím citem a tělesností.¹⁵⁰

V současnosti je podle Heczkové Němcová vnímána jako „mučednice lásky“, autorka s odkazem na anglického bohemistu Roberta Pynsenta dodává, že „Češi potřebují své mučedníky.“¹⁵¹ Badatelka dále píše, že se literárním historikům prozatím nepodařilo změnit obraz Němcové jako „erotického objektu, mučednice a

¹⁴⁵ GMITERKOVÁ, Šárka: Emancipace na Starém bělidle: o Boženě Němcové, vlastencích a erotice. *Host*. 37, 2021, č. 3, s. 18–19. ISSN 1211-9938.

¹⁴⁶ Tamtéž, s. 19.

¹⁴⁷ LENDEROVÁ, Milena: „Když už tou spisovatelkou jsem...“

¹⁴⁸ GMITERKOVÁ, Šárka: Emancipace na Starém bělidle: o Boženě Němcové, vlastencích a erotice. *Host*. 37, 2021, č. 3, s. 19. ISSN 1211-9938.

¹⁴⁹ Roku 2020 uplynulo 200 let od narození Boženy Němcové (1820–1862).

¹⁵⁰ HECZKOVÁ, Libuše: Obraz mezi obrazy: erotický a mučednický mýtus Boženy Němcové. A2. [online]. 16, 2020, č. 8, 8. 4., s. 18–19. [cit. 2022-01-30]. ISSN 1803-6635. Dostupné z: <https://www.advojka.cz/archiv/2020/8/obraz-mezi-obrazy>

¹⁵¹ Tamtéž.

matky.“¹⁵² Příčinu Heczková vidí v nedostatečném aplikování feministických teorií v literární historii.¹⁵³

Heczkovou pojmenovaný obraz Němcové můžeme sledovat v současné české literatuře. Božena Němcová se objevila například v románu Jakuba Dotlačila *Jiné životy Hanky Harra*. Román se odehrává v 60. letech 19. století, jeho tématem je parapsychologie a spolek, který se jí zabývá. Na jednom z prvních setkání se spiritismem hraje důležitou roli právě spisovatelka. Důsledkem snahy „probudit ducha Boženy Němcové“¹⁵⁴ se hlavní hrdina Hynek změní. Propojí se s literátkou, která ho zásadně ovlivní, a při setkání s budoucím tchánem se proměňuje jeho chování, po duchovním spojení s Němcovou začne prosazovat feministické názory. Její názorový vliv je pro následující události důležitý, můžeme se pouze domnívat, proč zde byla zvolena právě ona. V historii českých žen nalezneme více feministek, Němcovou navíc nemůžeme ani řadit do feministického hnutí, šlo by o zjevný ahistorismus. Přestože spisovatelka prosazovala emancipační názory, její projevy feminismu byly velmi umírněné a role ženy podle ní souvisela především s výchovou mužů–obrozenců.

Román *Prodloužená sonáta života Boženy Němcové* Anny Strnadové si klade za cíl předvídat, jak by Němcová vedla svůj život, kdyby nezemřela předčasně. Od chudoby ji zachrání pomoc Františka Palackého následovaná finančními dary „tajemného mecenáše“. Léta, která v románu může Němcová prožít navíc, však postava tráví vzpomínkami na předchozí život či návštěvami ve společnosti vlastenců. Ačkoli román zobrazuje virtuální dějiny, drží se tradičního pojetí Němcové, je zde zobrazována jako matka, obdivovaná žena ve společnosti, jež vzpomíná na svá milostná vzplanutí, a je mučednicí trápenou vlastním mužem.¹⁵⁵

¹⁵² Propagovaný např. za socialismu viz. HECZKOVÁ, Libuše: HECZKOVÁ, Libuše: *Obraz mezi obrazy: erotický a mučednický mýtus Boženy Němcové*. A2. [online]. 16, 2020, č. 8, 8. 4., s. 18–19. [cit. 2022-01-30]. ISSN 1803-6635.

Dostupné z: <https://www.advojka.cz/archiv/2020/8/obraz-mezi-obrazy>

¹⁵³ Tamtéž.

¹⁵⁴ DOTLAČIL, Jakub: *Jiné životy Hynka Harra*, s. 42.

¹⁵⁵ Němcovi se v románu rozcházejí a Němcová prosbu svého muže, aby se k ní mohl vrátit, neakceptuje.

V románu jsou podporovány klasické stereotypy, vypravěč její vztahy rekapituluje slovy: „Nikdo z nich ji neokouznil, bylo to jen chvilkové vzplanutí, ze kterého se do rána vyspala.“¹⁵⁶ Případně popisuje vztah k manželství: „Nikdo ji nenaučil šetřit, starat se o domácnost. Vnutili jí manžela a jako výhru porodila čtyři děti.“¹⁵⁷

František Všeticka román ve své recenzi zhodnotil kladně, vyzdvihl autorčinu schopnost zachytit nitro spisovatelky. Poukázal také na to, že významná část díla se zabývá sněním Němcové a tato snovost Všetickovi připomněla trilogii Čestmíra Jeřábka *Život a sen*.¹⁵⁸

Román Strnadové nevzbudil větší zájem kritiky, ojedinělá recenze Všeticky nabízí pohled literárního historika, který vyzdvihuje pro něj důležité prvky románu, nezabývá se však tím, jak román zapadá do dlouhá léta budovaného obrazu Němcové.

Obecně lze říci, že tento román sledoval, jak tomu u historicko-biografického románu bývá,¹⁵⁹ více estetickou rovinu díla a upozadil informativní složku, která se stává nepodstatnou, protože je román ahistorický.

6.1.2 Více i méně známí vlastenci jako obraz 19. století

Autentickou atmosféru Prahy 19. století může dotvářet přítomnost vlastenců. Ti se, coby vedlejší postavy, objevili v několika prózách. Zřejmá je jejich participace na kulturním životě, který je zobrazován v *Prodloužené sonátě života Boženy Němcové*. Němcová se zde účastní několika setkání ve společnosti, kde potkává své staré známé, a může vzpomínat na předchozí zážitky. Spisovatelka v tomto příběhu žije o sedm let déle, než tomu bylo ve skutečnosti, a tak může například předvídat úspěšnou kariéru Bedřicha Smetany a ahistoricky promlouvat o jeho přijetí ve společnosti: „Génia neumlčíte, jednou jeho dílo vyplave na povrch. A budeme

¹⁵⁶ STRNADOVÁ, Anna: *Prodloužená sonáta života Boženy Němcové*, s. 62.

¹⁵⁷ Tamtéž.

¹⁵⁸ VŠETICKA, František: Antihistorie Boženy Němcové a Anny Strnadové. *Proudy: středoevropský časopis pro vědu a literaturu* [online]. 11, 2020, č. 1. [cit. 2022-03-29]

Dostupné z:

http://www.phil.muni.cz/journal/proudy/filologie/recenze/2020/1/vseticka_antihistorie_bozeny_nemcove.php#articleBegin

¹⁵⁹ DOKOUPIL, Blahoslav: *Český historický román 1945–1965*, s. 35.

se stydět, že to byla naše doba, která mu nedovolila vyniknout.“¹⁶⁰ Němcová se zajímá o politický život, může žít stavbou Národního divadla. Promluví si s Vojtou Náprstkem, s Karolínou Světlou a dalšími. Vedlejší postavy zvýrazňují její význam ve společnosti a umožňují jí vybavit si vzpomínky na minulost.

Zmínky o rozvíjející se kultuře nalezneme jednak v *Jiných životech Hynka Harra* a jednak v *Mlýnu na mumie*. Druhá jmenovaná próza kromě mnohých narážek zpřístupňuje například setkání v salonu, kde spolu o historických událostech konverzují Smetana a kníže Thurn-Taxis. Jako postava příběhu se zde dokonce objeví vedle obrozenců sám císař.

Ve zmiňovaných případech se však vlastenci ocitají v pouhých epizodních rolích, které primárně slouží k dokreslení dobové atmosféry 19. století, není zde dostatečný prostor pro rozvíjení jejich charakterových vlastností.

Již cíleně se skupině moravských vlastenců ve svém románu *Otevírání oken* věnoval František Všeticka. Literární historik spjatý s Olomoucí se rozhodl beletristicky přiblížit rozkvět národního obrození v Olomouci a blízkém okolí. Tento cíl následují v románu mnohá setkávání olomouckých vlastenců, mezi nimi lze zmínit Aloise Vojtěcha Šamberu, Antonína Bočka, Jana Helceleta, Františka Palackého a další. Vlastenci vedou hovory o kultuře i českém jazyku, potřeba jeho rozvoje, zvláště v Olomouci, je pro ně alarmující. Tematizace těchto vlasteneckých kruhů nijak zvlášť negraduje, dramatické jsou spíše historické události, ke kterým děj chronologicky směřuje, příběh končí revolučním rokem 1848. Ivo Pospíšil ve své recenzi vyzdvihuje, že je „Vsetičkův text také výrazným dějinným průvodcem, historicky víceméně věrným.“¹⁶¹

Příběh doplňují významné historické mezníky (jako například otevření první železnice z Olomouce do Prahy), objevuje se zde mnoho postav, které působí jako

¹⁶⁰ STRNADOVÁ, Anna: *Prodloužená sonáta života Boženy Němcové*, s. 203.

¹⁶¹ POSPÍŠIL, Ivo: *Otevírání oken. Proudý: středoevropský časopis pro vědu a literaturu* [online]. 7, 2016, č. 1 [cit. 2022-02-14].

Dostupné z:

https://www.phil.muni.cz/journal/proudy/filologie/recenze/2016/1/pospasil_otevirani_oken.php#articleBegin

kolektivní postava vlastenců, jež tuto dobu komentují. K autenticitě tematizace vlastenectví dopomáhají také dobové texty, jimiž je příběh doplňován. Pospíšil zmiňuje rovněž fakt, že Všeticka reálné texty využíval jako podklady pro dialogy.¹⁶²

6.1.3 Skutečná tragédie na začátku fikce

Tragické události v karvinském dole z roku 1894 už nepřipomíná jen památník na karvinském hřbitově, masivní připomínku tehdejších událostí totiž vytvořila Karin Lednická svým románem *Šikmý kostel*, který opatřila příznačným podtitulem *Románová kronika ztraceného města. Léta 1894–1921*.

Tragické události¹⁶³ formují další osud protagonistky Barbory, která se musí vypořádat s ovdověním a ztrátou syna. Příběh může sledovat nedobrovolnou emancipaci žen z Karvinska¹⁶⁴ z důvodu katastrofy a její důsledky. Historické události se tak staly východiskem, které formuje hrdiny příběhu.

Recenzent Tomáš Fojtík podtrhuje, že jsou to právě ženy, které v příběhu trpí těžkým údělem doby a důsledky tragických událostí. Sám *Šikmý kostel* považuje za „symbol doby a úpadku“.¹⁶⁵

Právě fascinace „skutečnými událostmi“, která je možnou příčinou trvajících oblíbenosti historického žánru, stála za čtenářským úspěchem tohoto mainstreamového románu. Kromě „skutečných událostí“ román přibližuje také několik milostných a partnerských vztahů. Připomíná atraktivní národnostní otázku z oblasti česko-polského pohraničí a zpřítomňuje události první světové války. Románová kronika dodržuje pravidla svého žánru a přísně chronologicky pojednává o

¹⁶² POSPÍŠIL, Ivo: Otevírání oken. *Proudy: středoevropský časopis pro vědu a literaturu* [online]. 7, 2016, č. 1 [cit. 2022-02-14].

Dostupné z:

https://www.phil.muni.cz/journal/proudy/filologie/recenze/2016/1/pospasil_otevirani_oken.php#articleBegin

¹⁶³ Tragické události v důsledku „moderní doby“ jsou motivem také například románové pentalogie *Sňatky z rozumu* Vladimíra Neffa.

¹⁶⁴ V románu se objevuje záměrně pozměněný název Karwiná vzniklý spojením polské a české verze.

¹⁶⁵ FOJTÍK, Tomáš: Šikmý kostel jako symbol doby a úpadku. *Deník N.* 2, 2020, č. 49, 10. 3., s. 15. ISSN 2571-1717.

fiktivních osudech lidí v této oblasti, které spojuje první impuls založený na skutečných událostech.

6.1.4 Na okraji společnosti

Období 19. století lze zachytit také bez idealizací, s využitím znaků, které do beletrie pronikly na samotném konci tohoto století. Až naturalisticky působí novela Zuzany Kultánové *Augustin Zimmermann*, jejíž předlohou se stal skutečný případ. Kultánová působivě zobrazila muže na okraji společnosti, chudé prostředí a nemožnost zapadnout do modernizujícího se světa. Erik Gilk ve své recenzi poznamenává, že Zimmermann se do své doby nehodí a zvažuje, jestli se stal obětí doby či si za svůj osud může sám.¹⁶⁶

Spolu s naturalismem bylo v recenzích mnohokrát skloňováno také jméno Ěmily Zoly, k jehož dílům byl *Augustin Zimmermann* přirovnáván. Za „hrdinu Zolova typu“ považuje postavu Augustina například Petra Mladějovská.¹⁶⁷ Pavel Horký vnímal návaznost na Zolovo dílo *Zabiják* kvůli zobrazení závislosti na alkoholu obou protagonistů.¹⁶⁸

6.2 Tematizace cesty

Důležitým tématem *Šikmého kostela* je také životní cesta. Tu začíná Barbora ještě před důlním neštěstím, vydává se na tradiční pouť do Věličky. Kamila Drahoňovská chápe tuto cestu jako určující pro postavu Barbory.¹⁶⁹ Její život se stává putováním, které začíná právě touto náročnou cestou v pokročilém stadiu těhotenství, a jejím cílem je přilepšení rodinné finanční situace za cenu obětování vlastního pohodlí.

¹⁶⁶ GILK, Erik: Balada o marném člověku. *Tvar*. 27, 2016, č. 20, 1. 12., s. 21. ISSN 0862-657X.

¹⁶⁷ MLADĚJOVSKÁ, Petra: Augustin Zimmermann – příznak sobectví a neštěstí. *Protimluv*. 16, 2017, č. 1/2, s. 125. ISSN 1802-0321.

¹⁶⁸ HORKÝ, Pavel: Přesvědčivý debut. *Weles*. 2017, č. 69, s. 81. ISSN 1214-2948.

¹⁶⁹ DRAHOŇOVSKÁ, Kamila: Lednická, Karin Šikmý kostel. *iLiteratura.cz* [online]. 18. 11. 2020 [cit. 2022-02-14]. Dostupné z: <http://www.iliteratura.cz/Clanek/43657/lednicka-karin-sikmy-kostel>

Náročnost a bolest, kterou Barbora na cestě pociťuje, ji bude provázet také na cestě jejím dalším životem. Toto putování lze vnímat jako cestu za smyslem.¹⁷⁰

Cesta jako způsob poznání sebe samého a svých schopností je součástí románu *Jiné životy Hynka Harra*. Telepatické schopnosti protagonistu zavedou na mnohá místa, shodou okolností odjíždí do Berlína, zkoumá špionáž, stává se účastníkem prusko-rakouské války. Cesta ho však dovede zpátky na začátek, vrátí se do místa, kde vedl svůj původní život, který se ovšem proměnil.

V románu *Mlín na mumie* Petra Stančíka je cesta rovněž důležitým tématem. Komisař Durman při pátrání po sériovém vrahovi cestuje a za novými informacemi se vydává například do Paříže. Tato kapitola zachycující jeho cestu je pojata jako datovaný cestovní deník, který obsahuje podrobné zápisy o nabytých zážitcích.¹⁷¹

Cestuje i rodina Augustina Zimmermanna. Cesta způsobená neschopností otce uživit rodinu ji zavede až do Josefova, který je zde symbolem úpadku. Jejich cesta končí tragicky, nedovedla je k naplnění jejich očekávání. Příběh uzavírá pohřeb, Zimmermannovo tělo je pohřbeno neznámo kam, bez zájmu ostatních.

6.3 Zločin

Prolínání žánrových krajin v současné literatuře je typické, spojení historického románu s detektivkou je poměrně časté. Tematizace zločinu¹⁷² a hledání pachatele proto proniklo i do románu *Mlín na mumie*, jehož podtitul zní *Aneb převratné odhalení Komisaře Durmana*.

Uzavřít dílo Stančíka do kategorie historického detektivního románu by bylo zkratkovité a nedostačující. Román nese určité znaky brakové literatury, je také ironický. Marek Lollok toto propojení žánrů vystihuje slovy: „Stančíkův

¹⁷⁰ HODROVÁ, Daniela: *...Na okraji chaosu...: poetika literárního díla 20. století*. Praha: Torst, 2001. s. 166. ISBN 80-7215-140-1.

¹⁷¹ STANČÍK, Petr: *Mlín na mumie: Aneb převratné odhalení komisaře Durmana*. Brno: Druhé město, 2013, s. 269–293. ISBN 978-80-7227-344-7.

¹⁷² Tematizace zločinu je důležitá samozřejmě také pro výše zmiňovanou novelu Zuzany Kultánové.

pestrobarevný tyglík se nepará s žánrovou čistotou, a paradoxně o to jednotněji vyznívá jeho styl.“¹⁷³

Přestože je v románu tematizován zločin, a nakonec skutečně dojde k onomu „odhalení“, které prozrazuje již název díla, je nezbytné jeho zasazení do doby šedesátých let 19. století. Stejně jako hrdinové výše zmíněných próz se totiž postavy i zde potýkají se změnami, které přináší nová doba, a musí na ně reagovat.

Závěr Stančíkova románu poté vysvětluje komisařův postoj k dané době. Domnívá se, že jedna éra končí a bude nahrazena věkem „strojů, kdy nás tyto nahradí nejprve v práci a posléze i ve všem ostatním, včetně existence.“¹⁷⁴ Nakonec tedy vyzní název díla jako deziluzivní: „...totiž že „mlýn moderní doby“ posléze nesemele jen mumie.“¹⁷⁵

6.4 Národy

19. století nelze odmyslet od národnostní otázky a národů, jež se v této době emancipovaly. Ať už bylo toto téma pojato ryze klasicky ve smyslu seznámení s životem a činy obrozenců, případně jiným způsobem, rezonovalo ve všech zmiňovaných titulech.

Postavy přemýšlejí nad rolí Čechů, zmiňují jazyk či představitele národního obrození. Otázka českého národního uvědomění může v prózách působit rovněž aktuálně, jak je tomu v románu *Mlýn na mumie*. Zazní zde pozdější hymna *Kde domov můj* a komisař Durman se zamýšlí, proč je zrovna tato píseň zpívána. Od Altera se mu dostává odpovědi, že: „(...) nejtypičtější vlastností Čechů je nekonečné pochybování o sobě.“ Ono pochybování poté dle něj souvisí také s nejistotou, zdali se přibližovat Východu či Západu.¹⁷⁶

¹⁷³ LOLLOK, Marek: Mlýn na mumie. Převratné odhalení komisaře Durmana. *iLiteratura.cz* [online]. 22. 4. 2014 [cit. 2022-02-15].

Dostupné z: <https://www.iliteratura.cz/Clanek/33073/stancik-petr-mlyn-na-mumie-prevratne-odhaleni-komisare-durmana>

¹⁷⁴ STANČÍK, Petr: *Mlýn na mumie: převratné odhalení komisaře Durmana*, s. 394.

¹⁷⁵ ANONYM: Mlýn na mumie. *Magnesia Litera* [online]. 2015 [cit. 2022-02-15].

Dostupné z: <https://www.magnesia-litera.cz/kniha/mlyn-na-mumie/>

¹⁷⁶ STANČÍK, Petr: *Mlýn na mumie: převratné odhalení komisaře Durmana*, s. 33.

Obrozování většinou německého města jako téma dominuje v románu *Otevírání oken*. V odborně pojatém beletrizovaném příběhu můžeme pozorovat historické milníky, které směřovaly k postupné dominanci češtiny v dané oblasti. Zachycení těchto skutečností vnímá jako velmi důležité Jan Sulovský,¹⁷⁷ který tento fakt upřednostňuje nad jinými přínosy, jež by historický román mohl mít. Zasloužilý badatel informační stránku díla preferoval před uměleckou.

Bezproblémové soužití obyvatel Karviné v románu *Šikmý kostel*, jejichž česko-polská dvojjazyčnost je od počátku zmiňována, je narušena pozdějšími událostmi spjatými s první světovou válkou, jejíž důsledek, vznik Československa, doprovázel také spor o historické území Slezska. Na kořeny sporu, který román zobrazuje, upozornil recenzent Tomáš Fojtík, který se domnívá, že tato linie příběhu poukazuje na střet velkých dějin s malými dějinami města Karviná.¹⁷⁸ Právě ona idyličnost vztahů Čechů a Poláků však může vést ke zkreslování historických skutečností v románu, na kterou upozornil Pavel Janoušek. Poukazuje například na to, že Lednická z idealizovaného příběhu vynechala Němce a Šlonzáky.¹⁷⁹

Adamovič připomíná také zachování dobového historického narativu ve vztahu k etnickým, resp. národnostním menšinám s ohledem na Romy a Židy v díle Petra Stančíka, kteří jsou zde reflektováni negativně.¹⁸⁰

6.5 Prusko-rakouská válka

Politické dějiny se samozřejmě více či méně promítly do příběhů všech próz, jelikož jsou ukotveny v konkrétní době a reflektují společenské změny. Pro prózy odehrávající se v šedesátých letech se poté opakoval konflikt prusko-rakouské

¹⁷⁷ SULOVSÝ, Jan: Otevírání oken a srdcí: Románový obraz národního obrození v moravském městě. *Zvuk Zlínského kraje*. 2017, č. 1, s. 116. ISSN 1214-0139.

¹⁷⁸ FOJTÍK, Tomáš: Šikmý kostel jako symbol doby a úpadku. *Deník N.* 2, 2020, č. 49, 10. 3., s. 15. ISSN 2571-1717.

¹⁷⁹ JANOUŠEK, Pavel: Karin Lednická: Šikmý Kostel, Bílá vrána, Ostrava, 2020. *Tvar*. 31, 2020, č. 15, 24. 9., s. 2. ISSN 0862-657X.

¹⁸⁰ ADAMOVIČ, Ivan: Zánik drsné éry: Spisovatel Stančík uvažil morbidní románovou hostinu, jež mění starou Prahu v kabinet kuriozit. *Hospodářské noviny*. 58, 2014, č. 123, 26. 6., s. 18. ISSN 0862-9587.

války z roku 1866, jehož důležitá bitva se uskutečnila na českém území a je známá jako bitva u Hradce Králové či u Sadové. Válka skončila pruským vítězstvím a do české historie se zapsala jako jedna z důležitých politických událostí druhé poloviny 19. století.

Kontinuitu tématu prusko-rakouské války v české historické próze zmiňuje v recenzi Erik Gilk, který své tvrzení rovněž dokládá konkrétními tituly, jež se problematice v beletrii věnovaly.¹⁸¹ Důležitý prostor zastává válka v *Jiných životech Hynka Harra*. Hynek, obdařen dosud neznámým darem, má za úkol ovlivnit následující válku. Stane se přímým aktérem ve válce a vypravěč tak může popsat jednak válečné realie a jednak roli mystiky v jinak pragmatickém střetu politických mocností.

Daný konflikt reflektoval také román *Mlýn na mumie*. Snahu ovlivnit jej měl komisař Durman. Velké dějiny se tak protínají s malými osudy postav, na což poukazuje v recenzi Jan Hübsch, který vyzdvihuje přesnost historických faktů, jež jsou v ději zaznamenány.¹⁸²

6.6 Deziluze z nové doby

Konflikt Augustina Zimmermanna lze nalézt v dalším důležitém tématu, které je napříč díly rozpracovááno, a sice střet dosud známého světa s tím, který se nyní utváří. Nový svět je moderní a přináší s sebou celou řadu nových možností, ne všichni lidé jsou však schopni se na něj adaptovat. Mimo společnost se v důsledku dynamických změn dostává právě zmiňovaný Zimmermann.

Otázku marnosti a smyslu doby a společnosti naznačuje také *Mlýn na mumie*.

Střet s novými časy zmiňuje v recenzi k *Šikmému kostelu* Alena Scheinostová.¹⁸³ Tento román svou datací zasahuje z interpretovaných knih nejdále, odehrává se na samém konci dlouhého 19. století a zachycuje osudy postav až do roku 1921.

¹⁸¹ GILK, Erik: Příběh téměř alternativní. *Host*. 30, 2014, č. 7, 15. 9., s. 82. ISSN 1211-9938.

¹⁸² HÜBSCH, Jan: Petr Stančík: Vraždy, erotika, mystično. Vše v jedné knize. *H_aluze*. 8, 2015, č. 31, s. 13. ISSN 1803-8077.

¹⁸³ SCHEINOSTOVÁ, Alena: Přežít v nemilosrdném kraji: knižní tip Aleny Scheinostové. *Katolický týdeník*. 31, 2020, č. 29, 14.–20. 7., příloha Perspektivy, s. 9. ISSN 0862-5557.

Otázky spojené s koncem století a předně s první světovou válkou otvíraly nová témata. Přestože román nevede k hlubším existenciálním debatám, jež by s touto dobou mohly souviset, rozhodně poukazuje na kontrast toho, co bylo dříve a co je nyní.

7 Prostor

Je-li literární dílo spjato s nějakým konkrétním prostředím, můžeme uvažovat, že bude jeho příběh tímto prostředím dotvářen a je nutno zamyslet se nad jeho tematizací.

Prostor v literárním díle může plnit různé funkce. Daniela Hodrová ve své monografii *Poetika míst: kapitoly z literární tematologie* zmiňuje, že některá místa jsou „předurčená“ k specifickému vyústění příběhu.¹⁸⁴ Od „temného lesa“ již například v určitém žánru (např. v pohádce) máme určitá konkrétní očekávání, žánr má svou paměť.¹⁸⁵

Podle Hodrové mají místa v literatuře metaforický charakter. Dochází zde také k procesu mytologizace. Hodrová jmenuje několik aspektů literárního prostoru, místo může být kulisou (také jako znak sociálně charakteristického prostředí); „hrací plochou“; metaforou, metonymií (mytologický prostor).¹⁸⁶ Prostředí konkrétního díla je poté dáno skrytostí, resp. zjevností těchto aspektů.

Konkrétní aspekty byly v dílech upřednostňovány v určitých literárních diskurzích. Zatímco v realismu a naturalismu byl charakteristický prostor jako kulisa, pro „nový román“ je charakteristický herní aspekt.¹⁸⁷

Jsou místa, jejichž mytologický charakter je zjevný a je často tematizován. Takovým místem může být například Praha,¹⁸⁸ jež je často pojmenována také řadou atributů (v 19. století například „stověžatá, matka, panna, nevěsta), Praha je však v některých dílech vnímána i s deziluzí.¹⁸⁹

Hodrová rozlišuje místo také na statické (např. dům) a dynamické (např. cesta).¹⁹⁰ Topos cesty jako důležité téma některých románů byl v této práci

¹⁸⁴ HODROVÁ, Daniela: *Poetika míst: kapitoly z literární tematologie*. Jinočany: H & H, 1997, s. 15. ISBN 80-86022-04-8.

¹⁸⁵ Tamtéž.

¹⁸⁶ Tamtéž.

¹⁸⁷ Tamtéž, s. 15–16.

¹⁸⁸ Tamtéž, s. 16.

¹⁸⁹ Tamtéž.

¹⁹⁰ Tamtéž, s. 18.

již zmiňován stejně jako proces iniciace, který se s ním pojí. Autorka rovněž zdůrazňuje, že místa jsou pevně propojena s postavami a vzájemně se ovlivňují.¹⁹¹

Daniela Hodrová se ve svých monografiích věnuje topologii podrobně. V této práci budeme vycházet zejména z jejího pojetí města v literatuře. Hodrová se domnívá, že román je „urbánní žánr“, jelikož úzce souvisí právě s fenoménem města. Město je jednak důležitým prostředím v románech a jednak romány vycházejí z městské kultury.¹⁹²

Město v literatuře existuje v různých variantách: jako objekt, prostředí či postava.¹⁹³ Tyto tři způsoby se však vzájemně prolínají. A tak je-li město v románu prostředím, může být současně subjektivizováno a plnit roli postavy prezentovat se personifikovanými metaforami.¹⁹⁴

7.1 Stará Praha

Národní obrození, s nímž se pojí celá řada stereotypů a mýtů, je spojováno především s územím Čech. Praha se stala symbolem vlastenectví a byla takto tematizována také v dobových textech.¹⁹⁵

Kromě tohoto obrazu byla také zdůrazňována tajemná atmosféra Prahy, jež je atributem hlavního města trvale. Hodrová zmiňuje také tematizaci Prahy jako „bohyně nebo královny“, která se objevovala v sedmdesátých letech 19. století. Již zmíněná deziluzivní Praha podle Hodrové souvisí s historickým vývojem devadesátých let téhož století.¹⁹⁶ V novoromantických románech můžeme vidět ještě další stupňování, kdy se Praha stává až démonickou, a dochází k její personifikaci.¹⁹⁷

¹⁹¹ HODROVÁ, Daniela: *Poetika míst*, s. 18.

¹⁹² HODROVÁ, Daniela: *Místa s tajemstvím: (kapitoly z literární topologie)*. Praha: KLP, 1994, s. 94. ISBN 80-85917-03-3.

¹⁹³ Tamtéž.

¹⁹⁴ Tamtéž.

¹⁹⁵ Tamtéž, s. 96.

¹⁹⁶ Tamtéž.

¹⁹⁷ Tamtéž, s. 97.

Praha stala kulisou také pro několik současných historických próz. Jako prostředí vlastenecké společnosti byla tematizována například v *Prodloužené sonátě života Boženy Němcové*. Stala se také místem plným tajemství a mýtů, zmínit lze v této souvislosti například román *Jiné životy Hynka Harra*. Praha jako místo tajemství a záhad byla vyobrazena rovněž v díle *Mlýn na mumie*. Zcela deziluzivně bylo pojata prostředí Josefova v próze *Augustin Zimmermann*.

Praha v Dotlačilově románu nabývá několika podob. Nejdříve je místem, které je spojováno s nadějí, hlavní hrdina je do hlavního města vyslán s vidinou lepší budoucnosti po absolvování tamních studií. Tento obraz je v literatuře rovněž poměrně tradiční.

Poté, co Hynek dospěje, stává se Praha místem lásky, hrdina se zamiluje do dívky Lízy. Hynek ji pravidelně navštěvuje v jejím domě, do něhož vchází po tradičních procházkách, jež jsou popsány detailně, včetně názvů konkrétních ulic, jimiž cesta vede.

Konečně je zde Praha také místem, kde se uskutečňují tajemné schůzky parapsychologické společnosti. Prostředí není statické, protagonista jím prochází, projíždí ulicemi například drožkou, která umocňuje historizující obrazy, pozoruje z jejího vnitřku „vysoké domy Nového Města.“¹⁹⁸ Tajemnost spojená se spolkem je charakteristická pro uzavřenost určitých skupin ve společnosti národního obrození.¹⁹⁹

„Kolorit parních strojů, rozvíjejících se měst, fraků, čamar, velkých dámských klobouků a zapeklitých spodniček, to vše má své kouzlo,“²⁰⁰ píše Pavel Janoušek ve své recenzi v *Tvaru*. Současně dodává, že kdyby se Dotlačilův příběh měl přenést na filmové plátno, byly by pro něj pražské exteriéry velmi atraktivní. Zdůrazňuje například „tajemnou periferii“²⁰¹ Žižkova, kde Hynek odchází na první schůzku parapsychologické společnosti.

¹⁹⁸ DOTLAČIL, Jakub: *Jiné životy Hynka Harra*, s. 51.

¹⁹⁹ MACURA, Vladimír: *Znamení zrodu a české sny*, 135–136.

²⁰⁰ JANOUSEK, Pavel: Jakub Dotlačil: *Jiné životy Hynka Harra*, Host, Brno, 2014. *Tvar*. 25, 2014, č. 12, 12. 6., s. 2. ISSN 0862-657X.

²⁰¹ Tamtéž.

Období před prusko-rakouskou válkou je relevantní také pro fantaskní detektivní příběh *Mlýn na mumie*. Na kulisy Prahy 19. století, v jejichž prostředí se děj odehrává, upozorňuje například Iveta Coufalová.²⁰²

Česká společnost zobrazená v příběhu se schází v dobových podnicích, patřičně pojmenovaných, s konkrétní lokací. V obrazech se střídá noční Praha protknutá zvuky odbíjejících kostelů, komisař se s mladičkou Libuškou procházejí také kolem Vltavy. Zobrazena jsou místa pokleslejšího charakteru, Durman přivádí čtenáře do pražských nevěstinců, které vypravěč popisuje detailně a barvitě.

Durmanovo komisařství je umístěno na Bartolomějské ulici, která je spjata nejen s fikčním světem kriminálního rady Vacátka autora Jiřího Marka,²⁰³ ale také je známá jako reálné působiště StB.

Pražské reálie jsou popisovány s pečlivostí a konkrétně: „Rázným krokem přešel Ferdinandovu třídu, v Jirchářské zahnul do Staré poštovské ulice a tu se zastavil ve výčepu pivovaru U Fleků, kde si poručil sklenici zdejšího proslulého ležáku barvy čerstvě vyříznutých jater. (...) Potom – už bez dalších zastávek – zamířil přes Dobytčí trh přímo do Všeobecné nemocnice, kde na něj čekala včerejší mrtvola.“²⁰⁴

Tajemná atmosféra spojená s nalezením mrtvol nedaleko Prahy poté dodává příběhu nejen filozofický přesah (Durman objeví místo, kde se kradou lidské kosti), ale také potřebné napětí.

Prostor příběhu a výběr historického období komentuje v recenzi Ivan Adamovič. Jeho recenze má trefný titulek, v němž naráží na kontrast stereotypní obrozenecké Prahy 19. století a té, kterou přináší *Mlýn na mumie*: „Zánik drsné éry. Spisovatel Stančík uvařil morbidní románovou hostinu, jež mění starou Prahu v kabinet kuriozit.“²⁰⁵ Adamovič podotýká, že Praha té doby je v paměti čtenářů „(...) směsí

²⁰² COUFALOVÁ, Iveta: Dobře napěněné pivo i pěnovka. *Dějiny a současnost. Litera* [online]. 37, 2015, č. 8, s. 50. [cit. 2022-02-15] ISSN 0418-5129. Dostupné z: <http://dejinyasoucasnost.cz/archiv/2015/10/dobre-napenene-pivo-i-penovka/>

²⁰³ Popularita se dočkal zejména díky televiznímu ztvárnění (např. Hříšní lidé města pražského, Partie krásného Dragouna, Pěnička a Paraplíčko). Viz: <https://cs.wikipedia.org/wiki/Bartolomějská>

²⁰⁴ STANČÍK, Petr: *Mlýn na mumie: převratné odhalení komisaře Durmana*, s. 55.

²⁰⁵ ADAMOVIČ, Ivan: Zánik drsné éry: Spisovatel Stančík uvařil morbidní románovou hostinu, jež mění starou Prahu v kabinet kuriozit. *Hospodářské noviny*. 58, 2014, č. 123, 26. 6., s. 18. ISSN 0862-9587.

obrozenců a nerudovských figurek“.²⁰⁶ Stančík se rozhodnul tyto stereotypy prolomit a nabízí vlastní fantaskní pohled na tehdejší svět.

Je však nutné také podotknout, že Praha není jediným zobrazovaným prostorem, jak již bylo naznačeno v kapitole, v níž se věnujeme cestě; *Mlýn na mumie* se odehrává také ve Francii a v Americe.

„Trmácí se tmavými ulicemi a míjí elegantní siluety továrních domů.“²⁰⁷ Těmito slovy je přibližována pochmurná a syrová Praha, která se stává útočištěm, ale také vězením věčně neúspěšného Augustina Zimmermanna. Rozvíjející se město je pro Zimmermanna negativní, nedokáže se s novou dobou v osobním životě vypořádat.

Rodina se přesídluje do čtvrti Josefov, která pro ni symbolizuje absenci řádu, rodiny zde žijící jsou pojmenovány jako špína.²⁰⁸ „Když byla pátá čtvrť v roce 1850 připojena k Praze, bylo to, jako kdyby se na Prahu nalepil velký bobtnající strup a smyslně ji olizoval. Jako had, který se vine kolem bělostných kotníků pouťové tanečnice.“²⁰⁹ Takto je v novele prostor charakterizován. Zimmermannovi se v tomto chudinském prostředí cítí na okraji společnosti, jejich bída je tím ještě viditelnější.

Rozdílnost centra a periferie Prahy zmiňuje také Daniela Hodrová.²¹⁰ Rozlišuje je na město s pamětí a město bez paměti. Místo bez paměti v *Augustinu Zimmermannovi* symbolizuje chaos, nemožnost volby a neutěšenost.

Místnost, která má být novým domovem Zimmermannových, je zatuchlá, zdi jsou provlhlé, Františka slyší pohyby švábů, stísněné prostředí prozařuje jen několik paprsků slunce, které pronikají skrze špinavé okno.²¹¹ Prostředí jako by se odráželo se negativní morálkou protagonisty.

²⁰⁶ ADAMOVIČ, Ivan: Zánik drsné éry: Spisovatel Stančík uvažil morbidní románovou hostinu, jež mění starou Prahu v kabinet kuriozit. *Hospodářské noviny*. 58, 2014, č. 123, 26. 6., s. 18. ISSN 0862-9587.

²⁰⁷ KULTÁNOVÁ, Zuzana: *Augustin Zimmermann*. Zlín: Kniha Zlín, 2016, s. 13. ISBN 978-80-7473-421-2.

²⁰⁸ Tamtéž, s. 87.

²⁰⁹ Tamtéž, s. 88.

²¹⁰ HODROVÁ, Daniela: *Místa s tajemstvím: (kapitoly z literární topologie)*, s. 100–101.

²¹¹ KULTÁNOVÁ, Zuzana: *Augustin Zimmermann*, s. 97.

Vypravěč s očekáváním anticipuje osud čtvrti: „Slunce už se nemůže dočkat, až jednoho dne celé toto ghetto spadne a v Praze nastane secese, zaručený lék proti průmyslové ošklivosti. Přírodní medicína proti kouři z továrních komínů. Elegantní linie smyje rozběhaný kal ohavného města, které teď nestojí za řeč, jak je umouněné.“²¹²

Josef Chuchma podotýká, že Kultánová „stvořila svou Prahu“, do níž příběh na motivy historického námětu ukotvila.²¹³ Příběh podle něj přesněji nepotřebuje specifikovat konkrétní dobu, kterou lze rozpoznat, důležitější pro něj je zachycení dobové atmosféry, jež je zde prezentována.²¹⁴ Prahu vystiženou v díle recenzent hodnotil jako neiluzorní a potemnělou.²¹⁵

Podle Havlové je Praha v *Augustinu Zimmermannovi* zbavena romantismu.²¹⁶ Kontrastu tradičního pojetí Prahy a Prahy z novely Zuzany Kultánové si povšimla recenzentka Veronika Pavlová, která se domnívá, že Praha je v beletrii většinově pojímána „přístupem romantiků“. Oproti tomu pojetí *Augustina Zimmermanna* hodnotí jako naturalistické.²¹⁷

7.2 Obrození v Olomouci

František Všeticka opatřil svůj román *Otevírání oken* podtitulem *Románový obraz národního obrození v moravském městě*. Kromě genologického zařazení autor v titulu prozrazuje mnohé. Pomyslné otevírání oken může souviset s novými možnostmi rozvíjející se kultury, zmínění místa děje zase napovídá, jak významnou roli bude pro příběh sehrávat.

²¹² KULTÁNOVÁ, Zuzana: *Augustin Zimmermann*, s. 164.

²¹³ CHUCHMA, Josef: Román a staré špatné časy. *Lidové noviny*. 30, 2017, č. 77, 31. 3., s. 8. ISSN 0862-592.

²¹⁴ Tamtéž.

²¹⁵ Tamtéž.

²¹⁶ HAVLOVÁ, Veronika: Stará Praha bez romantismu. *Respekt*. 28, 2017, č. 25, 19. 6., s. 65. ISSN 0862-6545

²¹⁷ Tamtéž.

Příběh několika obrozenců je tedy spjat s moravským prostředím. Právě zde obrození probíhá a obrazy s ním spjaté reflektují jednotlivé kapitoly. Ono moravské město Olomouc je zde zachyceno, stejně jako jeho blízké okolí. Obyvatelé Olomouce se například vydávají na pouť na Svatý Kopeček: „Zastavili se na schodech před ním a shlíželi dolů do širé moravské roviny, v níž v mírném oparu tkvěla Olomouc a řada okolních vsí.“²¹⁸

Moravskou krajinou postavy často putují, pořádají se také průvody, jež procházejí olomouckými ulicemi, které jsou pojmenovány původními historickými názvy.²¹⁹ Protože moravští buditelé byli zejména učenci, je v románu bohatě zastoupeno studijní prostředí.

V daných případech však není pro příběh nejdůležitější prostředí, jeho popis není detailní, vypravěč uvádí pouze kusé informace, které příliš nerozpracovává. Nejdůležitější je pro příběh samotné národní obrození, které je sice spojeno s konkrétním prostorem, ale evidentně významnější je obrozenský proces a jednání s ním spjatá.

Přestože recenzent Jiří Poláček zmiňuje, že Všeticka ve svém románu „čtenáře zavádí do mnoha různých prostředí“,²²⁰ zmiňuje, že příběh přibližuje zejména jeho aktéry a historické události.

7.3 Česko-polská Karviná

Karin Lednická své dílo pojala jako románovou kroniku. Osudy jednotlivých postav jsou přiblíženy velice podrobně a jsou pevně propojeny s daným prostředím.

„Základem obdobných kronik bývá snaha o realistické zachycení konkrétních životů napříč generacemi. Individuální sny a tužby jsou konfrontovány s časoprostorem, v němž je postavám, respektive rodům, dáno žít, a který tudíž

²¹⁸ VŠETIČKA, František: *Otevírání oken: románový obraz národního obrození v moravském městě*, s. 3.

²¹⁹ Např. na str. 23 vidíme Nožířskou ulici.

²²⁰ POLÁČEK, Jiří: Román o národním obrození v Olomouci. *Duha: Informace o knihách a knihovnách z Moravy* [online]. 29, 2015, č. 4 [cit. 2022-03-15]. ISSN 1804-4255. Dostupné z: <http://duha.mzk.cz/clanky/roman-o-narodnim-obrozeni-v-olomouci>

utváří jejich příběhy a limituje každodenní bytí,²²¹ píše Pavel Janoušek ve své recenzi prvních dvou dílů *Šikmého kostela*. Realismus v souvislosti s *Šikmým kostelem* zmiňuje rovněž recenzent Radomil Novák.²²² Jako „nemilosrdný kraj“ pojmenovala Karvinsko ve svém textu Alena Scheinostová.²²³

Časoprostor románu je pevně dán a souvisí s historickými událostmi, které přímo ovlivňují postavy. Přesto důležitější roli hrají interiéry. Barbořinu chudobu i dřinu symbolizuje malý byt, který získá spolu s prací. Jsou to místnosti v Karwině, v nichž se propojují životy postav. Důležité jsou lázně, případně návštěvy Ostravy, která pro některé postavy znamená dočasné vysvobození od stereotypu.

²²¹ JANOUŠEK, Pavel: Trudnokrásně aneb jen kdyby nebylo toho. *Host*. 37, 2021, č. 4, 14. 4., s. 60–61. ISSN 1211-9938. Dostupné z: <http://www.h7o.cz/trudnokrasne-aneb-jen-kdyby-nebylo-toho/>

²²² NOVÁK, Radomil: Osudy pod vrstvami uhelného prachu. *Host*. 36, 2020, č. 8, 7. 10., s. 62. ISSN 1211-9938.

²²³ SCHEINOSTOVÁ, Alena: Přežít v nemilosrdném kraji: knižní tip Aleny Scheinostové. *Katolický týdeník*. 31, 2020, č. 29, 14.–20. 7., příloha Perspektivy, s. 9. ISSN 0862-5557.

8 Jazykové prostředky

Historická próza si klade za cíl přiblížit dobu, v níž se odehrává její příběh. Pomoci k tomu mohou témata, kterým se věnuje, prostředí, respektování historických reálií nebo také zvýšená pozornost k jazykové stránce díla. Je však signifikantním jazykem historické prózy jazyk autorovy současnosti či stylizované jazykové prostředky odpovídající historicky zobrazené době?

Současná čeština doplněná o „signály historičnosti“²²⁴, jak jsou v *Encyklopedii literárních žánrů* vnímány např. archaismy, je pro tento žánr typickým znakem. Jak se s jazykovými prostředky dotváří svět 19. století v současné historické próze se přesvědčíme v následující kapitole.

Obliba autentické literatury byla v novější české literatuře v této práci již zmíněná. Autentičnost jako zvýšená hodnota díla začala být pro tvorbu důležitá zejména v polistopadových letech. Soudobí literární historici si kladli otázku, jak lze vnímat autentickou literaturu, jelikož se stále jedná o fikci. Jaká mohou být kritéria pro její hodnocení? Je výše postavené kritérium pravdivosti, či estetiky? Podle Aleše Hamana lze například u tohoto žánru zkoumat, jakými prostředky autor „vyvolává ve čtenáři představu, že imaginární svět jeho díla je ekvivalentní světu, v němž žije.“²²⁵ Zmiňuje se také o možnostech zkoumání prostředků, jimiž se autentičnost díla navozuje.²²⁶ Zabývá se například tím, v návaznosti na Käte Hamburgerovou, že vyprávění v první osobě působí věrohodněji, nazývá tyto prostředky jako fiktivní autenticity.²²⁷

Ladislav Binar za „přidanou hodnotu autenticity literárního díla“²²⁸ považuje stylové a lexikální prostředky, které jsou v něm použity. Binar zkoumal roviny jazyka v povídkách Karla Schulze *Tvář neznámého a jiné prózy*, mezi nimiž

²²⁴ MOCNÁ, Dagmar – JANÁČKOVÁ, Jaroslava: *Historický román*, s. 240.

²²⁵ HAMAN, Aleš: Fikce autenticity a autentizace fikce. In: KŘIVÁNEK, Vladimír (ed): *Autenticita a literatura: sborník referátů z literární konference 41. Bezručovy Opavy, Opava (16.-17.9. 1998)*. Praha – Opava 1999, s. 29. ISBN 80-7248-031-6.

²²⁶ Tamtéž.

²²⁷ Tamtéž, s. 30.

²²⁸ BINAR, Ladislav: Autenticita jako přídavná hodnota jazykové roviny literárního díla. In: KŘIVÁNEK, Vladimír (ed): *Autenticita a literatura: sborník referátů z literární konference 41. Bezručovy Opavy, Opava (16.-17.9. 1998)*. Praha – Opava 1999, s. 107. ISBN 80-7248-031-6.

nalezneme historickou prózu. Autor si určil několik „fenoménů“,²²⁹ které sledoval. Rozdělil je do dvanácti skupin, nalezneme v nich zaměření na poetismy, archaismy, textové novotvary, obrazná pojmenování, parenteze a enumerace, nespisovné lexémy, frazémy, specifickou slovtvorbu a slovosled, přejatá slova, expresivní lexikální jednotky.²³⁰ Na vybraném díle poté prostředky autenticity doložil.

Chápeme-li jako jeden z důvodů atraktivity a oblíbenosti historické prózy fakt, že čtenáře přitažlivým způsobem seznamuje se „skutečnými příběhy“, pak je na místě zamyslet se, jakými prostředky, ať už lexikálními či stylovými, navozuje právě tuto dobovou či autentickou atmosféru v textu.

Oblíbenost historických románů by totiž nekorespondovala s tím, kdyby byly cíleně psány pouze jazykem z doby, v níž se příběh odehrává. Jako příklad uveďme nonsens, kdyby román o Boženě Němcové byl záměrně vytištěn s pravopisem z doby před Šafaříkovou reformou, aby působil autentičtěji, případně by používal lexikum, kterému by dnešní čtenář těžko porozuměl. Cílem současné prózy je zaujmout současného čtenáře, a tak jsou psány současnou češtinou, která může být obohacena dalšími prostředky, jež slouží ke stylizaci textu.

Následující podkapitoly si nekladou za cíl přijít s konkrétní klasifikací použitých prostředků, bude se částečně inspirovat kategoriemi Ladislava Binara. Jelikož však jeho příspěvek spíše upozorňoval na některé jevy a nekladl si za cíl vytvořit pravidelný systém hodnocení jednotlivých jazykových prostředků, nebudou jeho kategorie následovány doslovně. Nyní se konkrétně zaměříme na to, jaké jazykové prostředky podporují stylizaci historické prózy, která tak díky nim může působit autentičtěji.

8.1 Archaická stylizace vypravěče i promluv postav

František Všeticka jako literární historik přistupoval ke svému románu *Otevírání oken* erudovaně, s velkou znalostí národního obrození. V dubnu 2022 oslavil autor úctyhodné devadesáté narozeniny, a tak lze uvažovat, že některé jevy, které

²²⁹ BINAR, Ladislav: Autenticita jako přídavná hodnota jazykové roviny literárního díla, s. 108.

²³⁰ Tamtéž.

můžeme dnes hodnotit jako archaické, pro autora tento příznak nemají. Jan Sulovský hodnotí jazykové prostředky v románu jako „mírně archaické“, podotýká také, že autor vycházel z dobových pramenů.²³¹

Archaické jazykové prostředky jsou v textu patrné jak v promluvě vypravěče, tak v promluvách postav. Jedná se například od neobvyklé tvary verb: „Tak Mníšek konečně přijel, večere **může začat**,“²³² přechodníkové tvary: „Presl vyňal z dopisu delší list a **nahlížeje** do něj dodal (...),“²³³ použití verbálního substantiva: „Po večeri nastalo **rozdílení** dárků (...),“²³⁴ krátké tvary adjektiv: „(...) která **byla plna** neznámých slov a značek,“²³⁵ oslovení: „**Vojtěše** (...),“²³⁶ slovosledné inverze: „Ve Znojmě u Fourniera **prý to bylo** lepší, byla tam kratší pracovní doba (...).“²³⁷

K navození větší autenticity textu dle Binara lze zmínit například opakování v promluvě vypravěče²³⁸ „Je třeba se poradit, je třeba postupovat společně.“²³⁹

Podobné tvary jako jsou výše zmíněné příklady, které se vyskytují v promluvách vypravěče a postav, mohou dotvářet iluzi 19. století, o níž ve fikci jde. V románu je také jedním z témat jazyk a jeho směřování, postavy spolu komunikují o novotvarech a tendencích v češtině.²⁴⁰ Hru s jazykem by bylo lze vnímat analogicky k tomu, jaké zde byly voleny jazykové prostředky, které působí velmi knižně. Naznačená stylizace je v textu funkční, neboť se doplňuje také s konkrétními úryvky dobových textů, které jsou označeny kurzívou.

Protože se větší část příběhu Aleny Šubrtové *Doktor chudých* odehrává v 18. století a jen jeho část je zasazena do dlouhého 19. století, zmíním tuto prózu jen okrajově. Próza přináší velice pečlivě zmapované životní příběhy dvou lékařů Johanna

²³¹ SULOVSÝ, Jan: Otevírání oken a srdcí: Románový obraz národního obrození v moravském městě. *Zvuk Zlínského kraje*. 2017, č. 1, s. 116. ISSN 1214-0139.

²³² VŠETIČKA, František: *Otevírání oken*, s. 6.

(Pozn.: zvýrazněno autorkou práce).

²³³ Tamtéž, s. 14.

²³⁴ Tamtéž, s. 7.

²³⁵ Tamtéž, s. 14.

²³⁶ Tamtéž, s. 52.

²³⁷ Tamtéž, s. 69.

²³⁸ V celém románu je použita er-forma.

²³⁹ Tamtéž, s. 87.

²⁴⁰ Tamtéž, s. 36.

Baptista Michaela Sagara a Jana Meliče, kteří na našem území žili v 18. a 19. století. Prozaické zpracování jejich příběhů vychází z mnohaletého zájmu autorky o jejich životní osudy.

Historička Šubrtová popisuje jejich osudy chronologicky a detailně. Podobně přistupuje také k jazyku, který v mnoha případech napodobuje jevy historické mluvnice. Zastaralé jazykové prostředky dopomáhající dotvářet obraz historického příběhu se ovšem, stejně jako ve Všetickově případě, objevují i v pásmu vypravěče.

V pásmu vypravěče je používán např. stylově příznakový tvar l-participia: „Čím se zabýval, nač **myslil**?“²⁴¹ Případně lze uvést zastaralý tvar infinitivu: „Ještě to příští jaro se vydal **obzírat**, jak Wolltzovi vzešly jeho tulipány a narcisy.“²⁴²

V promluvách postav autorka pro zvýšení autenticity využívá variety češtiny: „Půjčený šaty donáše**j** štěstí.“²⁴³ Postavy v rozhovorech často využívají vedle tykání také onikání, které bylo pro dobu 18. a 19. století typické, jde tedy o jasný příklad historizující tendence v této próze: „Nic si z toho nedělaj, svět je velkej a hodnej lidí je v něm dost. (...) Oni jsou hodnej nájemník (...).“²⁴⁴

Přestože se v próze objevují výše zmíněné prvky, jsou minoritní vůči současné podobě jazyka, plní pouze historizující a autentizační funkci.

8.2 Snaha o autentizaci prostřednictvím dialektu

Literárně dosud minimálně zpracovaný prostor si pro svůj příběh vybrala Karin Lednická, která svůj historický román *Šikmý kostel* zasadila do oblasti dnešního Karvinska. Přestože její román odkazuje k reálnému městu, rozhodla se, jak již bylo uvedeno, pozměnit název města ve svém fikčním světě. Reálná Karviná se tak stala Karwinou.²⁴⁵ Pozměněný název města má zejména symbolickou roli, protože se v této oblasti propojuje historie českého a polského národa.

²⁴¹ ŠUBRTOVÁ, Alena: *Doktor chudých*, s. 168.

²⁴² Tamtéž, s. 176.

²⁴³ Tamtéž, s. 77.

²⁴⁴ Tamtéž, s. 90.

²⁴⁵ V nom. sg. Karwiná. Propojení české verze Karviná a polské verze Karwina.

Rovnocennosti obou jazyků na daném území odpovídá také fakt, že ačkoli je text psán česky, je upozorněno, že postavy se dorozumívají polsky. Stopy polského jazyka můžeme také nalézt ve jménech postav (např. Pawel).

Vzhledem ke zvolenému prostředí, s nímž je spjato typické slezské nářečí, vyvstává otázka, jak bylo v románu prezentováno. Některá slova ze známého dialektu byla skutečně použita, a to jak v pásmu vypravěče, tak postav. Protože je však většina textu psána spisovnou češtinou, působí tyto výrazy poměrně rušivě a nevhodně. Přestože se autorka snažila z prostředí vytěžit maximum a hodlala proniknout do dialektu, je otázkou, zdali by nebylo účelnější, kdyby striktně dodržela jeho podobu a nezasazovala pouze jeho fragmenty do spisovné češtiny.

První příklad poukazuje na kontrast mezi typickou slezskou slovní zásobou (ač vybranou tak, aby jí snadno porozuměl čtenář mainstreamové literatury) a spisovnou češtinou v pásmu vypravěče: „Snad i na smrtelné posteli se mu vybaví první den, kdy Karel poprvé **sfáral**. Mladý **cyp**²⁴⁶, celý vyjevený z toho, že neví, co ho tam dole čeká.“²⁴⁷

Lednická pomocí dialektu dotvořila vlastní variantu jazykových prostředků. Přestože většinou dodržuje např. délky vokálů, jejichž krátkost je pro region specifická, na poli lexika se snaží tamní mluvu přiblížit čtenáři a vytvořit tak autentičtější obraz karwinských obyvatel.

Zejména ve fokalizovaných pasážích textu vidíme například: „Karel je dobrý **synek**. (...) I robotě Karel brzo uvykne, o to nemá Pawel vůbec strach.“²⁴⁸ Zdrobnělina synek pro tento region není neutrální, je nadužívaná, posouvá se její lexikální význam.

Analogicky se zmiňované lexikum objevuje v promluvách postav, které jsou o to více spjaty s daným prostředím: „**Všeci** jsme to zvládli.“²⁴⁹ Zde lze uvést například

²⁴⁶ Zde ve významu začínající havíř.

²⁴⁷ LEDNICKÁ, Karin: *Šikmý kostel: románová kronika ztraceného města*, s. 23.

²⁴⁸ Tamtéž.

²⁴⁹ Tamtéž.

i autentizace výpovědi pomocí krátkých vokálů, která však v textu není příliš častá: „Tak teda **domluvene**.“²⁵⁰

Podobné využití jazykových prostředků však slouží opět spíše k oživení textu a dosažení mnohokrát opakované autenticity, není pravidelné a spíše doplňuje spisovnou češtinu.

O tom, že pro Lednickou byla autentická stránka jejího díla velmi podstatná, se autorka zmínila například v rozhovoru pro *Tvar*: „Pro mě je velmi důležité, aby lidé, kteří tuto část historie zažili nebo vyposlechli od svých rodičů a prarodičů, měli při čtení nebo po dočtení **pocit autenticity**, aby příběh odrážel jejich vlastní prožitky, zkušenosti.“²⁵¹

8.3 Spisovná čeština doplněná o historickou

Obdobně jako je v této práci hodnocen postup, s jakým byly voleny jazykové prostředky v *Šikmém kostele*, tedy víceméně nahodile použitá slova z dialektu, zhodnotil nakládání se slovní zásobou v románu *Jiné životy Hynka Harra* Petr Nagy.

Nagy hodnotí nahodilé používání v tomto případě archaických výrazů jako nepatřičné: „Historické kulisy a události líčí jazykem v podstatě dnešním a nadto stylově poměrně neutrálním (ojedinělé archaické výrazy typu „anobrž“ pak v tomto kontextu vyznívají spíše nepatřičně) (...).“²⁵²

Současná spisovná čeština je zde rovněž „obohacena“ např. o přechodníky: „A **zamilovav se** (...),“²⁵³ zastaralé infinitivní tvary v promluvách postav: „Pro to ale budete **musit** něco předvést,“²⁵⁴ dobovou verzi přejatého slova: „*S feuilletony*“²⁵⁵

²⁵⁰ LEDNICKÁ, Karin: *Šikmý kostel: románová kronika ztraceného města*, s. 108.

²⁵¹ MARTÍNKOVÁ-RACKOVÁ, Simona: Rozhovor s Karin Lednickou. Tradičně napsaný román už čtenářům možná chyběl. *Tvar* [online]. 32, 2021, č. 12. [cit. 2022-02-28] ISSN 0862-657X. Dostupné z: <https://itvar.cz/tradicne-napsany-roman-uz-ctenarum-mozna-chybel>

²⁵² NAGY, Petr: Dotlačil, Jakub: *Jiné životy Hynka Harra*. *iLiteratura.cz* [online]. 27. 6. 2014 [cit. 2022-03-01]. Dostupné z: <http://www.iliteratura.cz/Clanek/33359/dotlacil-jakub-jine-zivoty-hynka-harra>

²⁵³ DOTLAČIL, Jakub: *Jiné životy Hynka Harra*, s. 33.

²⁵⁴ Tamtéž, s. 42.

²⁵⁵ Kurzíva přejatá z románu.

má teď v Hlasu úspěch nějaký Neruda, “²⁵⁶ „Tohle (...) je jen theorie,“²⁵⁷ genitiv záporový v pásmu vypravěče: „Myšlenka na panslavismus a rusofilismus jí nedá **pokoje**,“²⁵⁸ zastaralou částici: „To má jen Němec umírat, Slovan arci nic?“²⁵⁹

Specifické práce s jazykovými prostředky si povšiml recenzent *Mlýnu na mumie* Marek Lollok, který upozornil na to, že použité archaismy ukotvují příběh do 19. století: „Z reálií, některých účinkujících postav (Neruda, Tyrš) i takřka zapomenutých archaismů (moudí, mluno) je zřejmé, že se příběh odehrává v předminulém století (...).“²⁶⁰

Jazyk v tomto díle je však prostředkem hry. Autor pronikl do historického lexika, používá knižní slovní zásobu jak v pásmu vypravěče, tak postav. Vyskytují se zde opět neobvyklé slovesné tvary, v textu nalezneme přechodníky. Knižní jazyk doplňuje běžně mluvený jazyk, který evidujeme zejména v promluvách postav. Na uměleckou hodnotu jazykových prostředků v *Mlýnu na mumie* upozornil recenzent Pavel Horký.²⁶¹

Stejně jako jsou jednotlivé pasáže příběhu hrou a působí občas až absurdně, tak jsou scény prolínány pasážemi, které tematizují sexualitu, k těmto částem je rovněž voleno specifické lexikum, které žánr variuje do takové míry, že je například Lollok hodnotí jako pornografické.²⁶²

²⁵⁶ DOTLAČIL, Jakub: *Jiné životy Hynka Harra*, s. 55.

²⁵⁷ Tamtéž, s. 162.

²⁵⁸ Tamtéž, s. 58.

²⁵⁹ Tamtéž, s. 95.

²⁶⁰ LOLLOK, Marek: Mlýn na mumie. Převratné odhalení komisaře Durmana. *iLiteratura.cz* [online]. 22. 4. 2014 [cit. 2022-02-15].

Dostupné z: <https://www.iliteratura.cz/Clanek/33073/stancik-petr-mlyn-na-mumie-prevratne-odhaleni-komisare-durmana>

²⁶¹ HORKÝ, Pavel: Přesvědčivý debut. *Weles*. 2017, č. 69, s. 81. ISSN 1214-2948.

²⁶² LOLLOK, Marek: Mlýn na mumie. Převratné odhalení komisaře Durmana. *iLiteratura.cz* [online]. 22. 4. 2014 [cit. 2022-02-15].

Dostupné z: <https://www.iliteratura.cz/Clanek/33073/stancik-petr-mlyn-na-mumie-prevratne-odhaleni-komisare-durmana>

Augustin Zimmermann byl v této práci již mnohokrát zmíněn pro svou naturalističnost a schopnost vyprávět příběh s působivými detaily a dobovou atmosférou. O to zajímavější je, že je psán jazykem v zásadě současným a spisovným. Objevují se zde zhrubělé výrazy, které mají rovněž současnou podobu, jejich použití souvisí s tím, že postavy žijí na periferii společnosti.

Současnou češtinou jsou popisovány životní osudy v *Prodloužené sonátě života Boženy Němcové*. Promluvy postav v podstatě připomínají běžně mluvený jazyk: „V pohodě, Bohdanko, trochu jsem žárčila, že mi krade krátké chvílky s tebou.“²⁶³ „Nebudu se na tebe vázat.“²⁶⁴ „To seš celá ty (...).“²⁶⁵ Nepřekvapivá je také velká podobnost promluv vypravěče a postav.

V současném jazyce jsou uváděny dopisy, které nemohou mít reálný základ, protože si Němcová dopisuje o skutečnostech, které v reálném životě již neprožila. Opakem je například úryvek dopisu Rettigové, který podobu jazyka 19. století připomíná.²⁶⁶

Kapitola si kladla za cíl zjistit, jaké jazykové prostředky mohou v současné historické próze umocnit autenticitu výpovědi a stylizovat prózu. Ve většině děl byly tyto prostředky nalezeny a ačkoli byly minoritní k ostatnímu textu psanému současnou češtinou, bylo zde popsáno, do jaké míry jsou v dílech funkční.

²⁶³ STRNADOVÁ, Anna: *Prodloužená sonáta života Boženy Němcové*, s. 67.

²⁶⁴ Tamtéž, s. 73.

²⁶⁵ Tamtéž.

²⁶⁶ Tamtéž, s. 182.

9 Závěr

V magisterské diplomové práci jsem se rozhodla zaměřit na umělecký obraz 19. století v historické próze v současné české literatuře. Práce vznikla z mého zájmu o toto historické období, který byl podpořen mnoha inspirativními semináři jak na katedře bohemistiky, tak na katedře historie. Právě zájem o literaturu 19. století a historické monografie o tomto období stál na počátku mého uvažování nad zaměřením práce. Položila jsem si tehdy otázku, jak je zobrazováno 19. století v současné historické próze. K této otázce jsem přistoupila s vědomím toho, jak tradiční historický žánr je, že právě v 19. století vzniká, a nejslavnější romány té doby patrně utvářely naše prekoncepty o historické próze celkově.

S určitými očekáváními, která vznikla patrně z různých mýtů a stereotypů, přistupujeme také k samotnému období 19. století, a tak mě zajímalo, jak se reprezentace tohoto období mohla změnit a jak ji pojmají některá díla současné české literatury. V současné literatuře je možné takřka vše, a tak lze předpokládat, že se nebudou romány snažit pouze napodobovat literaturu 19. století, když o tomto období vyprávějí.

Cíl obsáhnout v diplomové práci obraz 19. století je široký, a tak jsem si již na začátku určila některá kritéria, prostřednictvím nichž jsem zvolila, kterými konkrétními tituly se budu zabývat. Výběrem tak prošla prozaická díla, jež toto období nějakým způsobem zachycují a byla vydána po roce 2010.

Položila jsem si také otázky, na jaké konkrétní oblasti reprezentace tohoto období se zaměřím. Rozhodla jsem se primárně postupovat tematicky, zvolila jsem si témata, která byla pro některá díla zásadní, případně se napříč jimi opakovala. Stěžejní otázka, která souvisela s více romány, byla, zdali historická doba slouží pouze jako kulisa pro fiktivní příběhy, nebo je pro současné autory důležité navracet se k příběhům, které jsou založeny na skutečnostech. Za důležité jsem považovala také zaměření na fikční prostor próz, který úzce souvisí s časovými souřadnicemi, a tak jsem se rozhodla sledovat, jakým způsobem jsou reflektovány určité lokality. Pozornost jsem věnovala také jazykovým prostředkům, jejichž specifické využití patří ke znakům historických románů, zajímalo mě, jakým způsobem k jazyku přistupují současní autoři.

Protože je historická próza probádanou oblastí, mohla jsem při jejím studiu vycházet z mnoha titulů, které nabízejí relevantní informace. Teoretická část, která souvisela s definováním historického románu, byla pro tuto práci přínosná tím, že připomněla některé jeho důležité znaky. Upozornila na dosavadní nahlížení na tuto problematiku a poukázala na to, jakým směrem se současné historické romány vydávají, tedy zejména alternativní přístup či prolínání s jinými žánry. V teoretické části jsem nastínila také vliv postmoderny na pojetí historických románů. Zvažovala jsem, jak důležitá jsou pro uměleckou literaturu fakta a jak se nahlížení na historická témata může proměnit autorovou interpretací. Zejména přístup postmoderního myšlení podnítil kapitolu, v níž jsem se zaměřila na využití historických pramenů a literatury v prózách.

Protože jsem v interpretační části práce později pracovala s konkrétním obrazem studovaného období, teoreticky jsem prostřednictvím několika významných českých historiků připomněla určité stereotypy, které se mohly v prózách promítnout. Šlo například o otázku nacionalismu či důležité téma obrozování jazyka a české společnosti celkově. Upozornila jsem také na vytváření obrazu Prahy, který v 19. století vzniká, a byl rovněž zpracován v současných prózách. Případně jsem připomněla, jak důležitá byla v tomto období participace v zájmových skupinách.

Pomocí těchto stanovených kritérií jsem posléze analyzovala a interpretovala díla. Petr Stančík ve svém románu *Mlýn na mumie* podtrhuje tendence současného historického románu. Prolíná se v něm několik žánrů, využívá znaky vysoké i nízké literatury. Jazyk prózy je sice současný, doplňují ho však některé zastaralé výrazy, které prokazují autorovo studium historických pramenů. Tematicky je román velice pestrý, stejně jako se mění jeho prostor. V interpretační části jsem poukázala například na jeho specifické pojetí Prahy, která je tajemná, magická a je místem zločinu a neřesti. Důležitou součástí románu je deziluze ze začátku moderní doby.

Tajemnost Prahy souvisí rovněž s románem Jakuba Dotlačila *Jiné životy Hynka Harra*, v příběhu je tematizována tajná společnost odkazující k existenci některých spolků působících v 19. století. Dotlačil postupoval podobně jako Stančík s volbou lexika. Oba romány tematizují podobný časový úsek a pro oba je podstatná

prusko-rakouská válka. V Dotlačilově románu je válka pojata podrobněji a odráželo se v ní studium literatury. V příběhu se mísila realita s fantazií a tato kombinace souvisí rovněž s prolínáním žánrových krajin v próze.

Na pomezí beletrie a literatury faktu stojí román badatele Františka Všetického *Otevírání oken*, jehož hlavní přínos recenzenti viděli zejména v množství informací, které přináší. Všeticka poprvé představil beletrizovaný příběh národního obrození v Olomouci. Olomouc je tak zobrazována jako místo, v němž se střetávají postavy bojující zejména za obrodu českého jazyka. Autor pojímá tuto látku národního obrození tradičně, největší důraz je kladen na fakta.

Zcela deziluzivní pohled na období 19. století přinesla novela Zuzany Kultánové *Augustin Zimmermann*. Příběh byl inspirován skutečnými osudy muže, který se nedokázal vyrovnat se změnami, které přinesla průmyslová revoluce. Protagonista zůstal v zajetí doby 19. století a prostoru Prahy, která je pro něj bezvýchodná a neutěšená. Přestože je próza psána současným jazykem, barvitost a volba lexika přiměla spolu s jinými znaky mnohé recenzenty hledat paralely s naturalismem, směrem, který vznikl v době, kterou reflektuje próza Kultánové.

Cíl popularizovat své odborné znalosti měla historička Alena Šubrtová. Její přínos v reprezentaci 19. století jsem spatřovala zejména ve volbě jazykových prostředků, které se snažily ve větší míře následovat historickou podobu jazyka.

V próze Anny Strnadové *Prodloužená sonáta života Boženy Němcové* jsem upozornila na fenomén reflexe života spisovatelky, přičemž byly podporovány známé stereotypy. Její životní příběh bývá často nahlížen zejména prostřednictvím milostných vzplanutí a vztahem s manželem, který bývá tradičně vnímán jako negativní postava. Román přispívá k tomuto obrazu autorky, stejně tradičně působí Praha, v níž se příběh odehrává, je to město náležející vlastencům, v němž se rozvíjí kultura. Stereotypní pojetí patrně souvisí také s literaturou, z níž autorka vycházela, převažují v ní tendenční tituly. Román je napsán současnou češtinou, bez invence směřující k autentizaci zůstaly například i fiktivní dobové dopisy spisovatelky. Originální je próza v tom, že je protifaktová, život autorky je delší, než skutečně byl, přesto je toto „prodloužení“ pojato stereotypně.

Zaměřila jsem se také na román Karin Lednické *Šikmý kostel*, který ve společnosti jistou dobu rezonoval a byl čtenářsky úspěšný. Lednická vystavěla svůj příběh na základě skutečné události, čímž podtrhuje, že tento trend je v současné literatuře podstatný. Próza má specifický časoprostor, příběh se odehrává na konci dlouhého 19. století na Karvinsku, což je lokalita, která v literatuře nebyla dosud příliš reflektována. Karviná zde byla zobrazena jako prostor příznačný tvrdou prací a odráží se v něm těžké životní podmínky postav. Důležitý byl zejména popis interiérů, v němž se odrážela bída spojená se situací před první světovou válkou. V románu se nám tedy opět otevírá otázka, co přináší konec století. Ačkoli šlo o období, v němž se obrozovala česká kultura, Karviná byla popsána jako přirozeně dvojjazyčná, toto období bylo nahlíženo bez sentimentu k národnímu obrození. Specifická byla volba jazykových prostředků, k autentizaci měly dopomoci prvky dialektu, které však v textu působily rušivě.

Ve své práci jsem chtěla ukázat, jaký obraz 19. století přináší současná historická próza. V závěru nemohu poskytnout jednu obecnou odpověď a myslím si, že to je svým způsobem dobře. Poukazuje to totiž na pestrost pojetí tohoto období, u něhož jsou vyzdvihovány stereotypnost, sentimentálnost, deziluzivnost, jindy zase fantazie a nadpřirozeno.

10 Anotace

Příjemní a jméno autora: Šilcová Barbora

Název katedry a fakulty: Katedra bohemistiky, Filozofická fakulta Univerzity Palackého v Olomouci

Název magisterské diplomové práce: Umělecký obraz 19. století v historické próze vydané po roce 2010

Název magisterské diplomové práce v angličtině: Artistic Image of the 19th Century in Historical Prose Published after 2010

Vedoucí diplomové práce: doc. Mgr. Erik Gilk, Ph.D.

Počet znaků: 116 999

Počet příloh: 0

Počet titulů použité literatury: 75

Klíčová slova: 19. století, historická próza, národní obrození, Božena Němcová, zločin, národy, prusko-rakouská válka, deziluze, prostor, jazykové prostředky.

Klíčová slova v angličtině:

19th century, historical prose, national revival, Božena Němcová, crime, nations, Austro-Prussian war, disillusionment, space, language

Anotace diplomové práce:

Diplomová práce se soustředila na analýzu a interpretaci prozaických děl současné české literatury, jejichž příběh se odehrává v období 19. století. Cílem práce je reflektovat, jaký umělecký obraz tohoto období prózy přináší. Práce se nejdříve zaměřila na teoretický výklad historického románu. Poukázáno bylo na některé stereotypy, které jsou spojovány s obdobím 19. století. Podstatnou část práce tvoří tematické vymezení próz, byla zkoumána témata zločinu, cesty, národu či deziluze. Kapitola se zaměřila také na fenomén próz, které se věnují událostem založeným na skutečnosti. Byl analyzován prostor próz, jako jeden ze způsobů autentizace 19. století byly zkoumány použité jazykové prostředky. Ačkoli 19. století není často

zpracovávaným obdobím v současné české literatuře, na několika prózách bylo možné představit, jaké stereotypy v nich přetrvávají, jaký obraz 19. století chtějí předat a jaké znaky tohoto období v nich dominují.

Anotace diplomové práce v anglickém jazyce:

The thesis is focused on the analysis and interpretation of prosaic works of contemporary Czech literature set in the 19th century. The aim of the thesis is to reflect on what artistic image this period brings to us. The thesis first focused on the theoretical interpretation of the historical novel. It was written here which stereotypes are associated with the 19th century. The thesis is also about important topics in novels, which are for example crime, journey, nation, or disillusionment. One part of chapter is also focused on the phenomenon of novels that are based on a true story. The space of the prose was analysed, and the language used in prose was examined as a one way of authentication of the 19th century. Although the 19th century is not a frequent period in contemporary Czech historical literature, it was possible to use several prose works to show what stereotypes are in them, what image of the 19th century they want to convey and what features of the period are there important.

11 Resumé

This thesis is focused on a topic that has not been reflected on much. The aim of the thesis was to show the ways in which this time, 19th century, is represented.

First, the thesis was focused on the theory of the historical novel. It was also reminded how important the theme of history is in a contemporary prose. The thesis examined sources of the authors because it is one of the popular trends. For some works it was useful, for some of them it was not, for example the novel about Božena Němcová was full of stereotypes because of its sources.

The thesis focused on the analysis and interpretation of important topics in prose. There was examined inspiration by true story and people, the image of national revival, the topic of journey, crime, nations, the Austro-Prussian war.

Božena Němcová, a famous author, was presented stereotypically. Novel based on the national revival in Olomouc showed that the informational aspect of the work and the artistic image of the 19th century was more important for the novel than the plot. In the second half of the 19th century, we can also see the theme of the arrival of a new era. Everyone was able to deal with this time in their own way, for some of them it was a challenge, for some of them it was a fall into lethargy.

The thesis focused on the representation of this period in the territory of Bohemia, Moravia, and Silesia, and it was focused on the image of the space in a prose. Prague in the works was for example a place of a mystery, a place of crime, but also a place, where was a national revival. Olomouc was presented as a place where language, education and culture were born in Moravia. Karviná was a place of tragedy, a place of a hard conditions and women had to fight there for their future.

Each author worked specifically with language; the thesis was focused on it too.

This thesis was about artistic image of the 19th century in contemporary Czech literature, it showed the ways in which we can analyse this period and some important information of the representation.

12 Seznam literatury

Při vzniku práce byly využity zdroje výzkumné infrastruktury *Česká literární bibliografie* – <https://clb.ucl.cas.cz/> (kód ORJ: 90136).

12.1 Primární literatura

DOTLAČIL, Jakub: *Jiné životy Hynka Harra*. Brno: Host, 2014. ISBN 978-80-7294-493-4.

KULTÁNOVÁ, Zuzana: *Augustin Zimmermann*. Zlín: Kniha Zlín, 2016. ISBN 978-80-7473-421-2.

LEDNICKÁ, Karin: *Šikmý kostel: románová kronika ztraceného města*. Ostrava: Bílá vrána, 2020. ISBN 978-80-88362-00-5.

STANČÍK, Petr: *Mlýn na mumie: převratné odhalení komisaře Durmana*. Brno: Druhé město, 2013. ISBN 978-80-7227-344-7.

STRNADOVÁ, Anna: *Prodloužená sonáta života Boženy Němcové*. Brno: MOBA, 2020. ISBN 978-80-243-8749-9.

ŠUBRTOVÁ, Alena: *Doktor chudých*. Praha: Argo, 2020. ISBN 978-80-257-3396-7.

VŠETIČKA, František: *Otevírání oken: románový obraz národního obrození v moravském městě*. Olomouc: Memoria, 2015. ISBN 978-80-85807-70-7.

12.2 Sekundární literatura

12.2.1 Tištěné zdroje

ADAMOVIČ, Ivan: Zánik drsné éry: Spisovatel Stančík uvařil morbidní románovou hostinu, jež mění starou Prahu v kabinet kuriozit. *Hospodářské noviny*. 58, 2014, č. 123, 26. 6., s. 18. ISSN 0862-9587.

BARTHES, Roland: Smrt autora. *Aluze*. 10, 2006, č. 3, s. 75–77. ISSN 1212-5547.

BÍLIK, René: *Historický žánr v slovenskej próze*. Bratislava: Kalligram, 2008. ISBN 978-80-8101-137-5.

BINAR, Ladislav: Autenticita jako přídavná hodnota jazykové roviny literárního díla. In: KŘIVÁNEK, Vladimír (ed): *Autenticita a literatura: sborník referátů z literární konference 41. Bezručovy Opavy, Opava (16.–17.9. 1998)*. Praha – Opava 1999, s. 107–113. ISBN 80-7248-031-6.

DOKOUPIL, Blahoslav: *Český historický román 1945–1965*. Praha 1987.

DOLEŽEL, Lubomír: *Fikce a historie v období postmoderny*. Praha: Academia, 2008. Možné světy. ISBN 978-80-200-1581-5.

FIALA, Jiří: České obrozování města Olomouce. In: VŠETIČKA, František: *Otevírání oken: románový obraz národního obrození v moravském městě*. Olomouc: Memoria, 2015, s. 90–97. ISBN 978-80-85807-70-7.

FOJTÍK, Tomáš: Šikmý kostel jako symbol doby a úpadku. *Deník N.* 2, 2020, č. 49, 10. 3., s. 15. ISSN 2571-1717.

GILK, Erik: Balada o marném člověku. *Tvar.* 27, 2016, č. 20, 1. 12., s. 21. ISSN 0862-657X.

GILK, Erik: Historická próza – protifaktová historická fikce – historická fantasy. Situace českého historického románu po roce 1989. *Bohemica Olomucensia Symposiana.* 2, 2010, č. 4, s. 62–67. ISSN 1803-876X.

GILK, Erik: Příběh téměř alternativní. *Host.* 30, 2014, č. 7, 15. 9., s. 82. ISSN 1211-9938.

GMITERKOVÁ, Šárka: Emancipace na Starém bělidle: o Boženě Němcové, vlastencích a erotice. *Host.* 37, 2021, č. 3, s. 18–21. ISSN 1211-9938.

HAMAN, Aleš: Člověk a dějiny v české historické próze 2. poloviny 20. století. In: *Acta Universitatis Palackianae Olomucensis. Facultas Philosophica. Moravica.* 5, Olomouc: Univerzita Palackého, 2007, s. 57–64. ISSN 1801-7061

HAMAN, Aleš: Fikce autenticity a autentizace fikce. In: KŘIVÁNEK, Vladimír (ed): *Autenticita a literatura: sborník referátů z literární konference 41. Bezručovy Opavy, Opava (16.–17.9. 1998)*. Praha – Opava 1999, s. 29–33. ISBN 80-7248-031-6.

HAMAN, Aleš: Historické motivy a postmoderní próza. In: VOJTĚCH, Daniel (ed): *Česká literatura na konci tisíciletí II. Příspěvky z 2. kongresu světové literárněvědné bohemistiky (Praha 3.–8. července 2000)*. Praha 2001, s. 747–755. ISBN 80-85778-30-0.

HAVLOVÁ, Veronika: Stará Praha bez romantismu. *Respekt*. 28, 2017, č. 25, 19. 6., s. 65. ISSN 0862-6545

HODROVÁ, Daniela: *...Na okraji chaosu...: poetika literárního díla 20. století*. Praha: Torst, 2001. ISBN 80-7215-140-1.

HODROVÁ, Daniela: *Místa s tajemstvím: (kapitoly z literární topologie)*. Praha: KLP, 1994. ISBN 80-85917-03-3.

HODROVÁ, Daniela: *Poetika míst: kapitoly z literární tematologie*. Jinočany: H & H, 1997. ISBN 80-86022-04-8.

HORKÝ, Pavel: Přesvědčivý debut. *Weles*. 2017, č. 69, s. 81. ISSN 1214-2948.

HORSKÝ, Jan: Fakt. In: STORCHOVÁ, Lucie a kol.: *Koncepty a dějiny: proměny pojmů v současné historické vědě*. Praha: Scriptorium, 2014. ISBN 978-80-87271-87-2.

HORVÁTH, Tomáš: *Rétorika histórie*. Bratislava: VEDA, 2002. ISBN 80-224-0712-7.

HROCH, Miroslav: *Na prahu národní existence: touha a skutečnost*. Praha: Mladá fronta, 1999. ISBN 80-204-0809-6.

HÜBSCH, Jan: Petr Stančík: Vraždy, erotika, mystično. Vše v jedné knize. *H_aluze*. 8, 2015, č. 31, s. 13–14. ISSN 1803-8077.

CHALUPSKÝ, Petr a kol.: *Historie, paměť a identita v současné světové a české próze*. Praha: Univerzita Karlova, Karolinum, 2019. Filologické studie. ISBN 978-80-246-4474-5.

CHUCHMA, Josef: Román a staré špatné časy. *Lidové noviny*. 30, 2017, č. 77, 31. 3., s. 8. ISSN 0862-5921.

JANOUŠEK, Pavel: Jakub Dotlačil: Jiné životy Hynka Harra, Host. Brno, 2014. *Tvar*. 25, 2014, č. 12, 12. 6., s. 2. ISSN 0862-657X.

- JANOŠEK, Pavel: Karin Lednická: Šikmý Kostel, Bílá vrána, Ostrava, 2020. *Tvar*. 31, 2020, č. 15, 24. 9., s. 2. ISSN 0862-657X.
- KOLÁŘ, Bohumír: (Bez názvu). *Listy*. 45, 2015, č. 5, 15. 10., s. 100. ISSN 1210-1222.
- MACURA, Vladimír: *Znamení zrodu a české sny*. Praha: Academia, 2015. Vybrané spisy Vladimíra Macury. ISBN 978-80-200-2506-7.
- MLADĚJOVSKÁ, Petra: Augustin Zimmermann – přízrak sobectví a neštěstí. *Protimluv*. 16, 2017, č. 1/2, s. 124–125. ISSN 1802-0321.
- MOCNÁ, Dagmar – JANÁČKOVÁ, Jaroslava: Historický román. In: MOCNÁ, Dagmar – PETERKA, Josef: *Encyklopedie literárních žánrů*. Praha: Paseka, 2004, s. 239–248. ISBN 80-7185-669-X.
- MOCNÁ, Dagmar – VRAJOVÁ, Jana: *Metody literární historie*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2015. Studijní opory. ISBN 978-80-244-4478-9.
- NAGY, Ladislav: *Od romance k románu a zase zpět*. Praha: Argo, 2019. ISBN 978-80-257-3159-8.
- NOVÁK, Radomil: Osudy pod vrstvami uhelného prachu. *Host*. 36, 2020, č. 8, 7. 10., s. 62. ISSN 1211-9938.
- ŘEPA, Milan: Obrozený, nebo vymyšlený? Český národ a jeho nacionalismus*. In: ŘEPA Milan a kol.: *19. století v nás: modely, instituce a reprezentace, které přetrvaly*. Praha: Historický ústav, 2008, s. 132–138. Moderní dějiny. ISBN 978-80-7286-139-2.
- SCHEINOSTOVÁ, Alena: Přežít v nemilosrdném kraji: knižní tip Aleny Scheinostové. *Katolický týdeník*. 31, 2020, č. 29, 14.–20. 7., příloha Perspektivy, s. 9. ISSN 0862-5557.
- SMYČKA, Václav: *Objevení dějin: dějepisectví, fikce a historický čas na přelomu 18. a 19. století*. Praha: Academia, 2021. Historie. ISBN 978-80-200-3211-9.
- SULOVSÝ, Jan: Otevírání oken a srdcí: Románový obraz národního obrození v moravském městě. *Zvuk Zlínského kraje*. 2017, č. 1, s. 115–116. ISSN 1214-0139.

12.2.2 Internetové zdroje

ANONYM: Alena Šubrtová. *Argo* [online]. [cit. 2022-04-09].
Dostupné z: <https://argo.cz/autori/subrtova-alena/>

ANONYM: Anna Strnadová. *Argo* [online]. [cit. 2022-04-09].
Dostupné z: <https://argo.cz/autori/strnadova-anna/>

ANONYM: Autoři: Zuzana Kultánová. *Knihazlin* [online]. [cit. 2022-04-09].
Dostupné z: <https://www.knihazlin.cz/autori/38465055/zuzana-kultanova/>

ANONYM: Historie. Všechny oceněné knihy podle ročníků. *Magnesia Litera* [online]. [cit. 2022-03-31]. Dostupné z: <https://www.magnesia-litera.cz/historie/>

ANONYM: Jakub Dotlačil. *Host* [online]. [cit. 2022-03-29].
Dostupné z: <https://www.hostbrno.cz/dotlacil-jakub/>

ANONYM: *Knihy Databazeknih.cz* [online]. [cit. 2022-03-31].
Dostupné z: <https://www.databazeknih.cz/knihy?orderBy=upc>

ANONYM: Mlýn na mumie. *Magnesia Litera* [online]. 2015 [cit. 2022-02-15].
Dostupné z: <https://www.magnesia-litera.cz/kniha/mlyn-na-mumie/>

ANONYM: Němcová: Korespondence 1844—1862. *Audioteka* [online]. 2021 [cit. 2022-02-11]. Dostupné z: <https://audioteka.com/cz/audiobook/korespondence-1844-1862>

ANONYM: Nulorožec. *Magnesia Litera* [online]. 2019 [cit. 2022-04-09].
Dostupné z: <https://magnesia-litera.cz/kniha/nulorozec/>

ANONYM: Petr Stančík. *CzechLit* [online]. [cit. 2022-04-09].
Dostupné z: <https://www.czechlit.cz/cz/autor/petr-stancik-cz/>

ANONYM: Zvoňte zvony. *Nakladatelství H&H* [online]. [cit. 2022-04-09].
Dostupné z: <http://www.nakladatelstvihh.cz/detailknihy/mimo-edice/zvonte-zvony/>

BLAŽÍČEK, Přemysl: František Všetická. *Slovník české literatury po roce 1945* [online]. 2007 [cit. 2022-04-09].
Dostupné z: <http://www.slovníkceskeliteratury.cz/showContent.jsp?docId=598>

COUFALOVÁ, Iveta: Dobře napěněné pivo i pěnovka. *Dějiny a současnost. Litera* [online]. 37, 2015, č. 8, s. 50. [cit. 2022-02-15] ISSN 0418-5129. Dostupné z: <http://dejinyasoucasnost.cz/archiv/2015/10/dobre-napenene-pivo-i-penovka/>

ČT24: Nominace Magnesia Litera: Augustin Zimmermann. *ČT 24 – Česká televize* [online]. 2017 [cit. 2022-04-14]. Dostupné z: <https://ct24.ceskatelevize.cz/kultura/2059968-nominace-magnesia-litera-augustin-zimmermann>

DRAHOŇOVSKÁ, Kamila: Lednická, Karin Šikmý kostel. *iLiteratura.cz* [online]. 18. 11. 2020 [cit. 2022-02-14]. Dostupné z: <http://www.iliteratura.cz/Clanek/43657/lednicka-karin-sikmy-kostel>

GILK, Erik – PŘIBÁŇOVÁ, Alena: Hana Andronikova. *Slovník české literatury po roce 1945* [online]. [cit. 2022-03-29]. Dostupné z: <http://www.slovníkceskeliteratury.cz/showContent.jsp?docId=1346>

HECZKOVÁ, Libuše: Obraz mezi obrazy: erotický a mučednický mýtus Boženy Němcové. *A2*. [online]. 16, 2020, č. 8, 8. 4., s. 18–19. [cit. 2022-01-30]. ISSN 1803-6635. Dostupné z: <https://www.advojka.cz/archiv/2020/8/obraz-mezi-obrazy>

JANOUŠEK, Pavel: Trudnokrásně aneb jen kdyby nebylo toho. *Host*. 37, 2021, č. 4, 14. 4., s. 60–61. ISSN 1211-9938. Dostupné z: <http://www.h7o.cz/trudnokrasne-aneb-jen-kdyby-nebylo-toho/>

JIRSA, David – ZEZULA, Daniel: Na potítku: PC23 Současná česká literatura s Erikem Gilkem. *YouTube* [online]. 2020 [cit. 2022-03-29]. Dostupné z: https://youtu.be/SZ0_d4oE5ki

KLÍČOVÁ, Eva: Historický román v současné české literatuře versus téma dějin v české próze (po roce 2000). *CzechLit* [online]. 2019 [cit. 2022-03-31]. Dostupné z: <https://www.czechlit.cz/cz/feature/historicky-roman-v-soucasne-ceske-literature-versus-tema-dejin-v-ceske-proze-po-roce-2000/>

LEDNICKÁ, Karin: O mně. *Karin Lednická* [online]. [cit. 2022-04-09]. Dostupné z: <https://www.karinlednicka.cz>

LENDEROVÁ, Milena: „Když už tou spisovatelkou jsem...“ *Dějiny a současnost*. [online] 42, 2020, č. 2 [cit. 2022-01-30]. ISSN 0418-5129. Dostupné z: <http://dejinyasoucasnost.cz/archiv/2020/2/kdyz-uz-tou-spisovatelkou-jsem/>

LOLLOK, Marek: Mlýn na mumie. Převratné odhalení komisaře Durmana. *iLiteratura.cz* [online]. 22. 4. 2014 [cit. 2022-02-15]. Dostupné z: <https://www.iliteratura.cz/Clanek/33073/stancik-petr-mlyn-na-mumie-prevratne-odhaleni-komisare-durmana>

MARTÍNKOVÁ-RACKOVÁ, Simona: Rozhovor s Karin Lednickou. Tradičně napsaný román už čtenářům možná chyběl. *Tvar* [online]. 32, 2021, č. 12. [cit. 2022-02-28] ISSN 0862-657X. Dostupné z: <https://itvar.cz/tradicne-napsany-roman-uz-ctenarum-mozna-chybel>

NAGY, Petr: Dotlačil, Jakub: Jiné životy Hynka Harra. *iLiteratura.cz* [online]. 27. 6. 2014 [cit. 2022-03-01]. Dostupné z: <http://www.iliteratura.cz/Clanek/33359/dotlacil-jakub-jine-zivoty-hynka-harra>

POLÁČEK, Jiří: Román o národním obrození v Olomouci. *Duha: Informace o knihách a knihovnách z Moravy* [online]. 2015, 29(4) [cit. 2022-03-15]. ISSN 1804-4255. Dostupné z: <http://duha.mzk.cz/clanky/roman-o-narodnim-obrozeni-v-olomouci>

POSPÍŠIL, Ivo: Otevírání oken. *Proudy: středoevropský časopis pro vědu a literaturu* [online]. 7, 2016, č. 1 [cit. 2022-02-14]. Dostupné z: https://www.phil.muni.cz/journal/proudy/filologie/recenze/2016/1/po-spisil_otevirani_oken.php#articleBegin

VOJNAROVÁ, Dita: Spisovatelka Anna Strnadová získala za svou knihu Maxl žhář literární cenu týdeníku Reflex. *Český rozhlas: Olomouc* [online]. 2020 [cit. 2022-04-09]. Dostupné z: <https://olomouc.rozhlas.cz/spisovatelka-anna-strnadova-ziskala-za-svou-knihu-maxl-zhar-literarni-cenu-8119156>

VŠETIČKA, František: Antihistorie Boženy Němcové a Anny Strnadové. *Proudy: středoevropský časopis pro vědu a literaturu* [online].

11, 2020, č. 1. Dostupné z: [http://www.phil.muni.cz/journal/proudy/filologie/rece
nze/2020/1/vseticka_antihistorie_bozeny_nemcove.php#articleBegin](http://www.phil.muni.cz/journal/proudy/filologie/rece
nze/2020/1/vseticka_antihistorie_bozeny_nemcove.php#articleBegin)